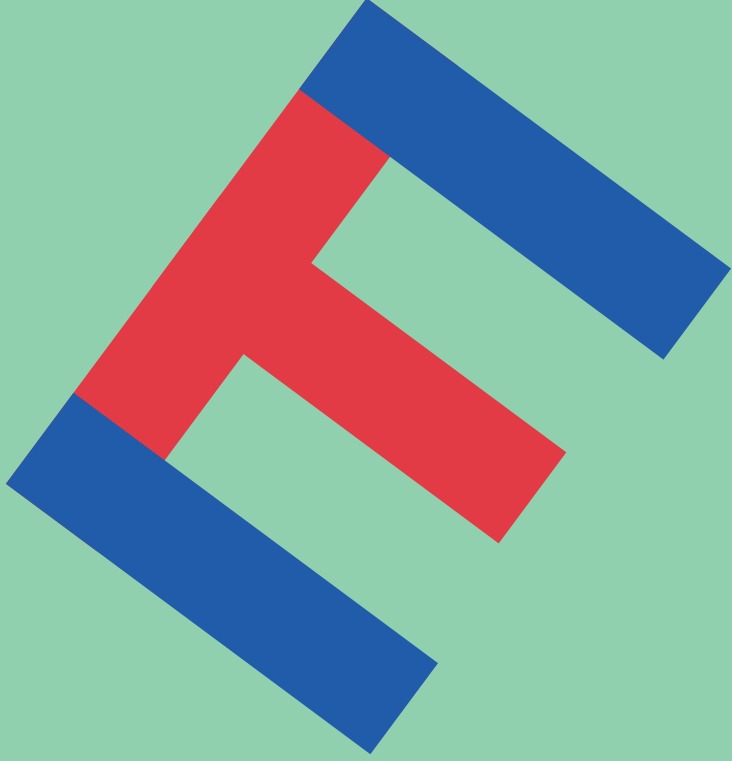

Avrupa'da Türkiye Değişimin Kaçınılmazlığı

**Bağımsız Türkiye Komisyonu Üçüncü Raporu
Mart 2014**

Avrupa'da Türkiye Değişimin Kaçınılmazlığı

**Bağımsız Türkiye Komisyonu Üçüncü Raporu
Mart 2014**

Bağımsız Türkiye Komisyonu

Martti Ahtisaari (Başkan)

Finlandiya Eski Cumhurbaşkanı
2008 Nobel Barış Ödülü Sahibi

Kurt Biedenkopf (2011'e kadar)

Saksonya Eyaleti Eski Başbakanı, Almanya

Emma Bonino

İtalya Dışişleri Eski Bakanı
Eski Avrupa Komisyonu Üyesi

Hans van den Broek

Hollanda Dışişleri Eski Bakanı
Avrupa Komisyonu Eski Üyesi

Bronisław Geremek (13 Temmuz 2008'de vefat etmiştir)

Polonya Dışişleri Eski Bakanı

Anthony Giddens (2011'e kadar)

London School of Economics and Political
Science Eski Direktörü

Wolfgang Ischinger

Münih Güvenlik Konferansı Başkanı
Almanya Dışişleri Eski Bakanı

David Miliband

İngiltere Dışışleri Eski Bakanı

Marcelino Oreja Aguirre

İspanya Dışışleri Eski Bakanı

Avrupa Konseyi Eski Genel Sekreteri

Avrupa Komisyonu Eski Üyesi

Michel Rocard

Fransa Eski Başbakanı

Albert Rohan

Avusturya Dışışleri Eski Genel Sekreteri

Nathalie Tocci¹ (Raportör)

Istituto Affari Internazionali Başkan

Yardımcısı

Bağımsız Türkiye Komisyonu

Açık Toplum Vakfı tarafından

desteklenmektedir

1 Bağımsız Türkiye Komisyonu bu raporun hazırlanması sırasında sunduğu araştırma desteği için Emanuela Pergolizzi'ye teşekkür eder.

İçindekiler

6	Giriş
12	Siyasi Reformlar
27	Ekonomi
35	Enerji
42	Dış Politika
48	Sonuçlar
52	Ek I: Bağımsız Türkiye Komisyonu 2009 Raporu Sonuç Bölümü
57	Ek II: Bağımsız Türkiye Komisyonu 2004 Raporu Sonuç Bölümü

Giriş

Bağımsız Türkiye Komisyonu çalışmalarına 2004 yılında başladı. Türkiye, muhtemelen 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana yaşadığı en büyük dönüşümü yaşamaktaydı. Bu dönüşüm 1999'da, Türkiye'nin resmen Avrupa Birliği (AB) üyeliğine aday ülke olarak tanındığı yıl başlamıştı. Ecevit başbakanlığındaki iki hükümet döneminde AB normlarına uyum sağlamak amacıyla yeni bankacılık yasaları ve idam cezasının kaldırılması gibi yasa ve düzenlemeler getirildi. Ekonomi cephesinde reform süreci 2001 mali krizini aşmak için uygulanan makroekonomik ve hukuki düzenlemelerle hız kazandı. 2003'ten sonra Başbakan Erdoğan liderliğindeki hükümetlerle reformlara devam edildi. Yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik değişimlerin dev boyutlarının ötesinde bu değişimlerin Avrupa Birliği üyeliği süreci ve hedefine kilitlenmiş olması ayrı bir önem taşıyordu. Türkiye'de yaşanan değişimin arkasında iç güçler vardı. Türkiye, devlet kurumlarından, siyasi partilerden, sivil toplum ve özel sektörden gelen ve farklı alanları temsil eden aktörlerden oluşan güçlü bir koalisyon kurmayı başardı ve bu koalisyon ülkeyi çok daha yüksek bir demokrasi ve ekonomik kalkınma düzeyine ulaştırabilmek için güçbirliği yaparak çalıştı. Bu aktörler kendilerine rehber olarak Avrupa Birliği'ni seçmişti. 1980'lerde Güney Avrupa'da gerçekleşen demokratik konsolidasyonda ve 1990'larda Orta ve Doğu Avrupa'da yaşanan geçiş sürecinde olduğu gibi AB'nin yumuşak gücü 21. yüzyılda Türkiye'de bütün kuvvetiyle ortaya çıktı.

O dönemde hepimiz Türkiye'nin AB'ye katılımının önündeki engellerin ve üyeliğinin AB'yi çok daha heterojen bir alan haline getireceği gerçeğinin farkındaydık. Ancak hem bu engellerin aşılabileceğini düşünüyor, hem de Türkiye'nin üyeliğiyle AB'ye

çok büyük stratejik, ekonomik ve dūşünsel zenginlikler katacağına inanıyorduk. Herşeyin ötesinde, Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğuna dair en temel sorunun 1999'da AB Konseyi'nin Türkiye'yi resmen aday ũlke olarak tanınmasıyla cevaplandığını, hatta 1963'te Türkiye ile Avrupa Topluluđu arasında imzalanan ortaklık anlaşmasının bu soruyu çoktan yanıtlamış olduğunu düşünüyorduk.² Bu açıdan *Avrupa'da Türkiye: Bir Sözden Fazlası mı?*³ başlıklı ilk raporumuzda da avantaj ve dezavantajları bir yana, Türkiye'nin 1993 Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmesi durumunda Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlaması gerektiğini belirtmiştik. Katılım müzakerelerinin açılmasını daha fazla geciktirmek AB'nin taahhütlerinin ihlali anlamına gelecek ve Avrupa Birliđi'nin güvenilirliğini ciddi biçimde zedeleyecekti.

Bu nedenle 2005'te Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılmasını memnuniyetle karşıladık ve bunun Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki bütünleşmenin derinleşmesini sağlayacağı ve Türkiye'yi daha olgun bir demokrasi ve zengin bir ekonomi haline getirecek reformları daha da hızlandıracağı beklentisine girdik. Ancak yıllar geçtikçe bunun gerçekleşmediğini derin bir kaygıyla gözlemledik. Türkiye'nin Avrupa yolunda ulaştığı bir zirve olarak düşündüğümüz bu gelişme tam tersine bir kısır döngünün başlangıcı oldu: Avrupa'da Türkiye'nin üyeliğine ilişkin ortaya çıkan tereddütler Türkiye'yi AB'den uzaklaştırdı, Türkiye'de ise AB ile bütünleşme konusunda isteksiz olan ve o yıllarda Türkiye'nin kendi bölgesindeki yükselişinden cesaret alan tarafların ellerini güçlendirdi. Avrupa'da Türkiye'nin üyeliğine kuşkuyla yaklaşanların sesleri daha fazla duyulmaya başlarken Türkiye'de de AB'ye kuşkuyla bakanların konumu güçlendi. Türkiye'de AB'ye kuşkuyla yaklaşanların güç kazanması ve bunun ardından Türkiye'de reformların hız kaybetmesi, Avrupa'da Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkanların argümanlarını güçlendirdi.

2009 tarihli *Avrupa'da Türkiye: Kısır Döngüyü Kırmak*⁴ başlıklı raporumuzda siyasi gelişmeleri inceleyerek AB-Türkiye ilişkilerinin güçlendirilmesine yönelik bir dizi somut öneride bulunmuştuk. AB'nin taahhütlerini yerine getirmesinin ve iyi niyetli bir yaklaşımla Türkiye ile müzakereleri sürdürmesinin

2 1963 AT-Türkiye ortaklık anlaşması bir gümrük birliğinin kurulmasını öngörmüş ve siyasi ve ekonomik koşullar yerine getirilirse Türkiye'nin topluluğa üye olabilmesi için kapıyı açmıştır.

3 Bağımsız Türkiye Komisyonu'nun birinci raporunun sonuçları Ek II'de yer almaktadır.

4 Bağımsız Türkiye Komisyonu'nun ikinci raporunun sonuçları Ek I'de yer almaktadır.

önemini vurgulamıştık. Bunun, özellikle Türkiye’de müzmin muhaliflerin ortaya koyduğu çeşitli engellerle mücadele etmeye çalışan aktörleri güçlendirmek için elzem olduğunu belirtmiştik. Ayrıca raporumuzda yeni bir sivil anayasanın hazırlanması, işleyen bir kamu denetçiliği (ombudsman) kurumunun oluşturulması, ifade, toplanma ve inanç özgürlüğünün güçlendirilmesi, sivillerle ordu arasındaki ilişkilerin yeni bir dengeye oturtulması ve Türkiye’deki Kürt yurttaşların dilsel ve kültürel haklarının eksiksiz olarak tanınması gibi reformlar konusunda Türkiye’nin atması gereken adımları ele almışık. Ayrıca teknik düzeyde Türkiye’nin katılım süreciyle ilgisiz görünseler de ülkenin ilerlemesini kaçınılmaz biçimde etkileyecek bazı kapsamlı stratejik ve ekonomik konulara da raporda değinmiştik. Türkiye’nin Irak açılımını ve bölgede üstlendiği daha etkin rolü memnuniyetle karşıladığımızı belirtmiş, küresel mali kriz bağlamında Türkiye ekonomisinin dayanıklılığını gözlemlemiş, Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasının sürdürülmesini teşvik etmiş ve Kıbrıs’taki açmazı bir çözüm bulunmasının zorunlu olduğunu, bunun için izlenmesi gereken yollardan birinin de AB’nin Kıbrıs Türk kesimi üzerindeki izolasyonu kaldırma vaadini yerine getirmesi olduğunu altını çizmiştik.

O dönemden bu yana dört yıl geçti. Bu süre içinde Bağımsız Türkiye Komisyonu Türkiye, Avrupa Birliği ve ikisi arasındaki ilişkilerde yaşanan gelişmeleri yakından izledi. Geçen süre içinde Türkiye ile ilgili yeni bir rapor yayınlama fikri üzerinde durduk,

Kendini bir krizin içinde bulan Avrupa’da genişleme isteği pek kalmamıştı. Türkiye’nin katılım sürecinin yavaşlaması yalnızca AB’den kaynaklanan bir durum değildi. Bu durumdan kısmen Türkiye de sorumluydu.

ancak gözlerimizin önünde gelişmekte olan bazı olaylar bizi bu fikirden alıkoydu. Haziran 2010 ile Ekim 2013 arasında Türkiye’nin katılım müzakerelerinde tek bir başlık bile açılmadı. Türkiye AB müktesebatının 35 başlığı arasında yalnızca 13 başlık için müzakerelere başlamıştı. Geri kalan başlıkların çoğu Kıbrıs, Fransa ya da Avrupa Birliği Konseyi tarafından tamamen bloke edilmişti. Dahası 2010 yılında Euro bölgesinde başgösteren kriz Türkiye ile AB arasındaki yabancılaşmayı daha da derinleştirdi. Birliğin yüz yüze olduğu varoluşsal

kriz sürecinde, genelde AB genişlemesi, özelde ise Türkiye’nin AB üyeliği öncelikler sıralamasındaki yerlerini kaybetti. Türkiye’nin katılım sürecinin yavaşlaması ve AB’nin kendi iç

varoluş mücadelesine odaklanmasıyla genişleme bağlamında artık Türkiye'nin sözü edilmez oldu. Kendini bir krizin içinde bulan Avrupa'da genişleme isteği pek kalmamıştı.

Türkiye'nin katılım sürecinin yavaşlaması yalnızca AB'den kaynaklanan bir durum değildi. Bu durumdan kısmen Türkiye de sorumluydu. Türkiye, 2005 yılında Ankara Protokolü'nü imzalarken verdiği hukuki taahhüde rağmen limanlarını ve havalimanlarını Kıbrıs Rum gemi ve uçaklarına açmadı. Daha genel olarak baktığımızda, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yönetimindeki Türkiye hükümeti prensipte katılım sürecine bağlı kalsa da pratikte 2007'den bu yana bu sürece daha az önem verir göründü. Örneğin 2012 yılındaki AKP kongresinde Başbakan Tayyip Erdoğan'ın yaptığı 2023 vizyonu konulu konuşmada AB'ye hiç gönderme yapılmaması ve defalarca dile getirilen Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü'ne katılması önerisi dikkatimizden kaçmadı. Türkiye'de muhalefet de AB'yi yurtiçi siyasi gündeme geri getirmekte başarılı olamadı. Siyasetçiler katında AB'ye gösterilen bu ilgisizliğin altında yatan olgu, Türk halkının AB'den uzaklaşıyor olmasıdır. 2004'te halkın yüzde 73 gibi yüksek bir oranı Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemekteydi. Bu oran 2007'den sonra ciddi bir düşüş gösterdi ve son yedi yıldır yüzde 34 ile 48 arasında seyretti.

2013 yılının ortasına gelindiğinde Türkiye ile Avrupa arasında yeni bir başlangıca işaret eden gelişmeler görmeye başladık. Bu gelişmelerden nasıl yararlanabileceğimizi ve bunlardan yola çıkarak Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri nasıl

2013 yılının ortasına gelindiğinde Türkiye ile Avrupa arasında yeni bir başlangıca işaret eden gelişmeler görmeye başladık.

canlandırabileceğimizi ele almaya başladık. 2012 yılında François Hollande cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandıktan sonra Fransa, tek taraflı olarak bloke ettiği beş müzakere başlığı üzerindeki vetosunu kaldırabileceğine dair işaretler vermeye başladı. Bu başlıklardan biri üzerindeki veto Şubat 2013'te kaldırıldı ve üç yıllık kesintiye uğramış bir dönemin sonrasında AB ile Türkiye arasındaki müzakereler Kasım

2013'te Avrupa Birliği Konseyi'nin bölgesel politikalar başlığını açmasıyla yeniden başladı. Türkiye ile Fransa arasındaki siyasi ilişkilerde havanın iyileşmekte olduğu Cumhurbaşkanı Hollande'ın Ocak 2014'te Türkiye'ye yaptığı ziyaretle daha net ortaya çıktı. Almanya'da resmi söylemde "imtiyazlı ortaklık" terimine artık o kadar sık rastlanmıyor ve yeni Hristiyan Demokrat-Sosyal

Demokrat koalisyon hükümeti Türkiye'nin AB üyeliğine hiçbir zaman aktif destek vermeyecek olsa da koalisyon anlaşmasında temkinli bir dil kullanılıyor ve üyeliğe ne olumlu ne de olumsuz bir yaklaşım ifade ediliyor. Ocak 2014'te Başbakan Erdoğan beş yıldır ilk kez Brüksel'i ziyaret etti. 2014'te Türkiye'nin üyelik sürecini destekleyen iki ülkenin, yani Yunanistan ve İtalya'nın AB dönem başkanlığını üstleniyor olması yeni müzakere başlıklarının açılabilceğini haber veriyor. AB'nin bütünü düşünüldüğünde Euro krizi henüz bitmiş olmasa da tek para biriminin tehlikede

Vize muafiyeti Türkiye ile Avrupa arasında önemli bir psikolojik engeli yıkacak, AB-Türkiye gümrük birliği anlaşmasının işleyişini kolaylaştıracak ve AB-Türkiye ilişkilerini daha sağlam bir zemine oturtacaktır.

olduğu en kritik dönemin geride kaldığını ümit ediyoruz. Ekonomi çok yavaş iyileşiyor, kurumsal reform süreci oldukça sarsıntılı ve krizin siyasi yansımalarını da görmeye devam ediyoruz. Ancak krizin dip noktasını geride bıraktığımıza göre AB artık yavaş yavaş dış ortamla ilgilenmeye başlayabilir ve farklı entegrasyon biçimleri geliştirerek uzun vadede Türkiye de dahil olmak üzere yeni üyeleri kapsayabilecek genişleme süreçlerini olanaklı kılabilir.

Bu bağlamda Aralık 2013'te Türkiye ile AB bir yeniden kabul anlaşması imzalandı ve 3 yıl içinde Türkiye vatandaşlarına uygulanan AB Schengen vizelerinin kaldırılması ile sonuçlanması beklenen bir vize liberalizasyonu yol haritasını devreye aldı. Vize liberalizasyonu yol haritası önemli bir gelişme; Schengen vizeleri ve bunları alırken karşılaşılan bürokratik engeller Türklerin AB'ye karşı beslediği olumsuz duyguların altında yatan en önemli unsurlar arasında. Vize muafiyeti Türkiye ile Avrupa arasında önemli bir psikolojik engeli yıkacak, AB-Türkiye gümrük birliği anlaşmasının işleyişini kolaylaştıracak⁵ ve AB-Türkiye ilişkilerini daha sağlam bir zemine oturtacaktır. Ayrıca vize muafiyeti devreye girdiğinde (eğer girerse) bu muhtemelen Türkiye'den AB ülkelerine göç akımı başlatmayacaktır. Bu da göçmen sayısında artış olacağı korkusunun Türkiye'nin üyeliği aleyhine bir hava yarattığı bir ortamda Türkiye'nin üyeliği ile ilgili tartışmanın hararetini azaltabilir.

5 AB-Türkiye gümrük birliği anlaşmasına göre Türkiye'de üretilen mallar AB'de serbest dolaşıma girebilmekte, ancak Schengen vizesi koşulu nedeniyle Türk işadamları ve işkadınları Avrupa'ya seyahat etmekte zorlanmakta ve ürünlerini pazarlamakta sorunlar yaşamaktadır. Türkiye uzun süredir AB'nin Türkiye'ye getirdiği vize koşulunun gümrük birliği anlaşmasının etkin bir şekilde işlenmesini engellediğini belirtmektedir.

Yeni bir başlangıcı haber veren bütün bu işaretlere karşın, Bağımsız Türkiye Komisyonu Türkiye'nin yaşamakta olduğu çalkantılardan ötürü son derece kaygılıdır. Ayrıca Türkiye'ye komşu bölgeler sancılı bir dönemden geçmekte, Avrupa ise krizin etkilerini üzerinden çok yavaş atmaktadır. Bu bağlamda bizler Türkiye ve AB'nin katılım sürecini yeniden harekete geçirmeleri gerektiğine kuvvetle inanıyoruz.

I Siyasi Reformlar

Türkiye’de AB çıpasının gevşemesine rağmen siyasi reform ivmesi zayıflamakla birlikte devam etti. Özellikle sivil-ordu ilişkilerinin yeni bir dengeye oturtulması başta olmak üzere 2009’dan bu yana

Farklı siyasi ve toplumsal grupları altında toplayabilecek bir AB şemsiyesinin eksikliği Türkiye’nin son yıllarda yaşadığı sancılı siyasi dönüşümde kendisini hissettirmiştir.

bazı alanlarda ileri doğru önemli adımlar atıldı. Ancak ifade özgürlüğü ve yargı reformu gibi diğer bazı alanlarda gerilemeler, ya da PKK ile barış süreci gibi konularda henüz aşılamayan kritik bazı engeller ortaya çıktı. Türkiye’nin siyasi dönüşümünde henüz çözülemeyen ve kimi zaman alevlenen sorunların altında ülke içinde başlıca aktörler arasındaki derin ayrılıklar ve güvensizlik yatmaktadır. Kutuplaşma ve bunun yol açtığı uzlaşmazlıklar Türkiye’nin daha

olgun bir demokrasi haline gelmesi yolunda engel teşkil etmiştir. Farklı siyasi ve toplumsal grupları altında toplayabilecek bir AB şemsiyesinin eksikliği Türkiye’nin son yıllarda yaşadığı sancılı siyasi dönüşümde kendisini hissettirmiştir.

Sivil-Ordu İlişkileri

Sivil-ordu ilişkileri uzun yıllardır gündemde olan bir konuydu. Türkiye’de bir kurum olarak silahlı kuvvetler hiçbir zaman uzun vadeli bir askeri yönetim kurma arzusunu göstermemiştir. Türkiye İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra çok-partitli demokrasiye geçmiştir. Ancak ordu çeşitli defalar demokrasinin işleyişine müdahalede bulunmuştur. Ordunun, anayasasının kendisine devletin lâik doğasını ve toprak bölünmezliğini korumasını emrettiği savıyla sivil hükümetleri geçici olarak görevden alacak kadar ileri gittiği oldu. 2009’dan bu yana Türkiye sivil-ordu ilişkilerini tamamen yeni bir dengeye oturtmak için yaptığı çalışmaları

hızlandırdı. Özellikle ordunun 2007’de resmi web sitesinde yayınladığı, Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanlığına seçilmesinin lâikliği tehlikeye atacağını imâ eden ünlü e-muhtıradan sonra iktidardaki yetkililer ordunun siyasete müdahalesini azaltmaya yönelik çabalarını yoğunlaştırdılar. Bunu izleyen yıllarda birbirine koşturucu iki gelişme yaşandı. Önce yargı makamları Ergenekon ve Balyoz davalarını açtılar; bunlardan birincisinin AKP hükümetini devirmek istemekle suçlanan gizli bir ultra-milliyetçi grup olduğu iddia ediliyordu, ikincisi ise hükümete karşı askeri tarzda bir darbe planıydı. Bu iki dava “derin devlet” olarak anılan bir yapıyı yıkmaya ve Türkiye’de sivil-ordu ilişkilerini kalıcı bir şekilde iyileştirme çabası olarak yansıtıldı. Eylül 2012’de çıkan Balyoz kararı ve Ağustos 2013’te verilen Ergenekon kararıyla eski bir genel kurmay başkanı da dahil olmak üzere yüzlerce subay, gazeteci, akademisyen ve muhalif politikacı hüküm giydi. Bu yargılamalar Türkiye’de askeri darbe ve müdahale döneminin kesinlikle son bulduğunu gösteriyordu. Ne var ki bu iki davanın yürütülüş biçimi son olarak hükümetin de katıldığı derin bir

Ne var ki bu iki davanın yürütülüş biçimi son olarak hükümetin de katıldığı derin bir itirazla karşılandı.

itirazla karşılandı. Birçokları davaların hükümeti eleştirenlere (ve Fethullah Gülen hareketini eleştirenlere) karşı bir cadı avına dönüştüğünü düşünüyor⁶, usul hukukunun ağır biçimde ihlâl edildiğini ve mahkeme kararlarının somut kanıtlardan ziyade zanlıların kimliğine dayalı olarak verildiğini hissetmeye başlıyordu. Ne yazık ki bu davaların toplu biçimde otosansüre yol açan bir psikolojik sindirme aracı olarak kullanıldığına dair birçok kanıt bulunmaktadır.

İkinci olarak 2009’dan sonra bir dizi hukuki ve anayasal reform uygulamaya konuldu ve sivillerin ordu üzerindeki denetimi sıkılaştırıldı. Haziran 2009’da askeri personelin barış zamanında sivil mahkemelerde yargılanmasını öngören bir yasa kabul edildi ve ayrıca askeri mahkemelerin elinde kalan sivilleri barış zamanında yargılamakla ilgili yetkilerin tümü alındı. Ocak

6 Türkiye’de Cemaat ya da (destekçileri tarafından) Hizmet olarak adlandırılan Gülen Hareketi’nin başında 1990’ların sonundan beri ABD’de yaşayan eski bir vâiz olan Fethullah Gülen bulunmaktadır. Gülen hareketi sayısız okul ve şirketten oluşan dünya çapında geniş bir ağı desteklemektedir. Aynı zamanda Cemaat, bazıları tarafından şüphelenmektedir. Cemaatin şeffaflık, finansman, siyasi gündem ve kadın hakları ve çoğulcu demokrasiye ilişkin yönlerine dair kaygılar ifade edilmiştir. Ayrıca Cemaatin Türkiye’de emniyet, yargı ve istihbarat güçlerine kendi üye ve sempatanlarını yerleştirdiği ve bu kişilerin Ergenekon ve Balyoz davalarında ve subay tutuklamalarında, ayrıca Türkiye’de 2013 sonunda ortaya çıkan yolsuzluk skandalında önemli bir rol oynadığı öne sürülmektedir.

2010'da Millet Meclisi ordunun sivillerin onayını almadan iç güvenlik tehditleriyle savaşmak için operasyon yapmasına izin veren Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma (EMASYA) Protokolünü kaldırdı. Bu reformların ardından Eylül 2010'da Yüksek Askeri Şura kararları üzerinde yargı denetimini artıran, 1980 askeri darbesini gerçekleştirenlerin yargılanmasına ilişkin sınırlamaları kaldıran, yüksek rütbeli subayların resmi görevleri sırasında işledikleri suçlardan ötürü yargılanmalarına izin veren ve askeri mahkemelerin yargı alanını askerlik hizmetiyle ilgili suçları kapsayacak biçimde daraltan anayasa değişiklikleri yapıldı. Aralık 2010'da çıkarılan Sayıştay Yasası askeri bütçe üzerindeki sivil denetimi artırdı ve tahsis edilen bütçe kaynakları dışında kalan askeri ve savunma harcamalarının harcama sonrasında denetlenmesine izin verdi. Son olarak 2013'te Silahlı Kuvvetler İç Hizmet Yasası'nda yapılan bir değişiklikle askeri personelin siyasi faaliyetler yürütmesi açıkça yasaklandı.

Sivil-ordu ilişkilerinde yeni dengenin bulunması süreci hâlâ tamamlanmış değil. Millet Meclisi'nin askeri harcamalarla ilgili gözetim yetkisi hâlâ sınırlı ve ordu hâlâ istihbarat toplanması konusunda geniş bir özerkliğe sahip. Milli Güvenlik Konseyi

Sivil-ordu ilişkileri açısından 2014 Türkiye'si geçmişteki durumuna göre çok farklı bir yerde duruyor ve ordu üzerindeki sivil denetim açısından Batı standartlarına yaklaşmış durumda.

Yasası'nda bulunan güvenlik kavramı hâlâ çok geniş, jandarma üzerindeki sivil denetimin artırılması gerekiyor ve askeri yargı sisteminde yapılması gereken reformlar var. Sivil-ordu ilişkilerindeki eksiklikler, Aralık 2011'de Irak sınırında 34 köylünün bir Türk silahlı kuvvetler hava saldırısında öldürülmesi üzerine açılan Uludere davasının takipsizlikle sonuçlanmasıyla fiiliyatta iyice ortaya çıktı. Ancak genelde bakıldığında, sivil-ordu ilişkileri açısından 2014 Türkiye'si geçmişteki durumuna göre çok farklı

bir yerde duruyor ve ordu üzerindeki sivil denetim açısından Batı standartlarına yaklaşmış durumda. Türkiye'de sivil ve askeri güçler arasındaki siyasi mücadelede siviller kesinlikle galip gelmiş durumda.

İnsan hakları ve temel özgürlükler

İnsan hakları ve temel özgürlükler alanında Türkiye'nin son birkaç yıllık performansı sivil-ordu ilişkilerine göre çok daha istikrarsız olmuştur. İşkenceyle mücadele gibi bazı konularda önemli adımlar atılmış, örneğin BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokolü onaylanmıştır. Gayrimüslim azınlıkların hakları gibi diğer bazı konularda ilerleme daha yavaş seyretmiştir. Örneğin 2011 yılında Vakıflar Yasasına yapılan değişiklikler devletin el koyduğu taşınmaz malların dini vakıflara iadesi olanağını genişletti ve bu vakıfların üçüncü taraflara satılan ve bu nedenle geri alamadıkları mallar için tazminat almalarını mümkün kıldı. Bunu, Van'da Akhtamar (Akdamar) Adası'ndaki Ermeni Kilisesi'nde (1915'ten beri yasak olan) ayin yapılmasına izin verilmesi ya da 2013'te bir Süryani manastırına el konulan arazilerinin iade edilmesi gibi bir dizi sembolik jest izledi.

Ne var ki ifade özgürlüğü, yargı reformu ya da Alevi cemaatinin hakları gibi diğer bazı alanlarda ileri atılan her adıma karşı iki adım geri gidildi. Alevi cemaati ile ilgili yapılması gereken reformlar hâlâ gerçekleştirilmedi. 2009'da resmi söylemde bir Alevi açılımından söz edilse de bunun arkasından somut eylemler gelmedi. Türkiye'de Aleviler, cemevlerinin resmen ibadet yeri olarak tanınmaması, zorunlu (Sünni) din dersleri ve yalnızca Sünni İslâmı temsil eden Diyanet İşleri Başkanlığı'nda gerekli reformların yapılmaması nedeniyle kendilerine karşı ayrımcılık yapıldığını hissetmeye devam ediyor. Bütün bunların üzerine, Türkiye 2011'de Suriye'de Beşşar Esad rejimine karşı bir tavır benimsediğinden beri, Türkiyeli Aleviler Suriyeli Alevilerden farklı olsalar da kendilerine karşı gösterilen ayrımcılığın yoğunlaştığını hissetmekte.

Son yıllarda Türkiye'de ifade özgürlüğünde şiddetli bir gerileme yaşandı. 2005 yılında fikirlerini şiddet içermeyen yollarla ifade etme suçundan cezaevinde bulunan kimse yok iken 2013 sonunda demir parmaklıklar arkasında 40 gazeteci vardı (bu sayı Ekim 2012'de 61'di, bu bakımdan bir azalma görüldü). Bununla ilintili olarak Türkiye basın özgürlüğünde de ciddi bir gerileme yaşadı. Aralık 2013 itibarıyla yaklaşık 36.000 web sitesine erişim engellenmiş durumdaydı.⁷ Şubat 2014'te Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bilgi İletişim Teknolojileri Telekomünikasyon Dairesi'nin herhangi bir web sitesini 24 saat içinde erişime kapatmasına izin

7 <http://engelliweb.com/istatistikler/>

veren ve bütün İnternet sağlayıcılarının kullanıcı etkinliklerine dair verileri saklayarak istendiğinde yasal mercilere teslim etmesini zorunlu kılan bir yasaı kabul etti. Bazı vatandaşların gönderdikleri Twitter mesajları nedeniyle gözaltına alındığı bildiriliyor. Devlet yetkililerinin basın üzerinde baskı uygulamaya devam ettikleri,

2005 yılında fikirlerini şiddet içermeyen yollarla ifade etme suçundan cezaevinde bulunan kimse yok iken 2013 sonunda demir parmaklıklar arkasında 40 gazeteci vardı.

gazetecilerin işten çıkarılmasını ve otosansürü tetikledikleri iddiaları var. Hükümeti eleştiren basın kuruluşları orantısız bedeller ödemek zorunda kaldı. *Hürriyet* gazetesi 2008'de Almanya'da yaşanan ve bir yardım kuruluşunu içeren bir skandal ile AKP arasında bağlantı kurduktan sonra gazetenin sahibi Doğan Grubu'na vergi kaçırma suçu nedeniyle 523 milyon dolar para cezası, ayrıca 2010 yılında ödenmemiş vergilerine karşılık 2,5 milyar dolar

ceza kesildi. Bu tutar, şirketin kendi değerinin de üzerindeydi.⁸ Doğan Grubu vergi skandalı Türkiye'de otosansürün artmasına neden oldu. Bunun sonucu olarak Türkiye 2005 yılında incelenen 178 ülke için 98. sırada olduğu Sınır Tanımayan Gazeteciler Yıllık Basın Özgürlüğü Endeksi'nde 2013 yılında 154. sıraya düştü. Daha çok ifade özgürlüğü ihlali vakaları nedeniyle Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvurularda 2013 yılında yeniden artış görüldü (2012'de 8.000 olan başvuru sayısı yaklaşık 11.200'e yükseldi, bunun 450 kadarı ifade özgürlüğü davalarıyla ilgili).

İfade özgürlüğüyle ilgili sorunlar Türkiye anayasası ve ceza kanunundaki mevcut eksikliklerden ve 2006 Terörle Mücadele Yasasından kaynaklanmaktadır. Anayasa ve yasa hükümleri, kabaca tanımlanmış milli güvenlik, kamu düzeni ve milli birlik kavramlarından yola çıkarak ifade özgürlüğünü ciddi biçimde kısıtlamıştır. Bu yasal hükümler bir takım hevesli savcı ve yargıçlar tarafından ifade özgürlüğünü kısıtlamak ve haklarında siyasi şiddet eylemlerine katıldıkları ya da desteklediklerine dair herhangi bir kanıt bulunmayan yüzlerce kişiyi duruşma öncesi dönemde göz altında tutmak için kullanılmıştır. Kürt milliyetçilik hareketine katıldıkları iddia edilen ya da hükümeti eleştiren kişiler son derece muğlak tanımlanmış olan hükümlerin katı bir şekilde uygulanması nedeniyle ciddi bir biçimde mağdur edilmiştir.

8 2010'da Mahkeme Doğan Holding'in TV birimine vergi cezasının uygulanmasının yürütmesini durdurdu.

Yargı

İfade özgürlüğü ile bağlantılı olarak Türkiye’de yargıyla ilgili sorunlar da kötüye gitmiştir. Yargıdaki eksiklikler yeni bir durum değildir. Geçmişte lâikliğin bekçisi olarak görülen yargı, iktidardaki AKP de dahil olmak üzere yerleşik sistemin dışında bulunan bütün aktörlere karşı politik (ve politize) bir güç olarak hareket ediyordu. Bu 2008 yılında AKP’nin lâikliğe tehlike teşkil ettiği iddiaları nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmaktan kıl payı kurtulduğu süreçte çok net olarak ortaya çıkmıştı. Yargının bağımsızlığı ile ilgili sorunlar hukuk sisteminin yapısı ve işleyişi ile ilgili sorunları daha da şiddetlendirmektedir. Türkiye’de yasalar yargılama öncesi tutukluluk sürelerinin anormal şekilde uzun olmasına – 2013’e kadar normal davalarda üç yıla kadar, devlet güvenliğini ilgilendiren davalarda 10 yıla kadar – izin vermektedir. Buna ek olarak iddianameler yetersiz ve kimi zaman şeffaf olmayan ya da hukuk dışı yollarla toplanmış delillere dayalı olarak hazırlanmıştır. Pek çok durumda sanıklar kendilerine yöneltilen suçlamaları öğrenememiş ve avukatlarıyla görüşmemiştir. Soruşturmalar ve bunları izleyen duruşmalar mahkemelerin ağır iş yükü nedeniyle çok uzun sürmüştür. Bütün bu hukuki ve yapısal sorunlar insan hakları ve hukukun üstünlüğünün sık sık ihlâlâ uğradığı bir sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar bağımsızlığı ve tarafsızlığı su götürür bir yargı sisteminin uygulamalarına eklenince demokrasi üzerinde çok açık bir tehlike oluşmuştur.

Bu durumu düzeltebilmek için bazı adımlar atılmıştır. 2009 yılında hükümet bir Yargı Reformu Stratejisi hazırlayacağını duyurmuş ve bunun ana hükümleri 2010 Eylül ayında referanduma sunulmuştur. Seçmenlerin yüzde 58’inin evet oyu verdiği 2010 anayasa reformu Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru uygulamasını getirmiş ve (savcı ve yargıçların mesleki yükseltmelerinden sorumlu olan) Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere bazı kurumlarda reform başlatmıştır. Teoride bu reformlar Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Kurul üyelerinin sayısını artırarak daha fazla sosyal kesimin temsil edilebilmesine meydan vermek ve böylece yargıyı demokratikleştirmek amacını taşıyordu. Yapılan değişikliklerin amacı kısmen yargının bağımsızlığını da artırmaktı. Anayasa reformunun ardından dört yargı reformu paketi açıklandı. 2011’de kabul edilen ilk iki paket temelde bazı kusurları suç kapsamından

çıkartarak (bugün bunlar idari cezaya tabidir), bölge temyiz mahkemeleri ve Yargıtay'a yapılan başvurularda harç ödenmesi koşulunu getirerek ve mahkemeler, Yargıtay ve Danıştay'ın yetki alanlarını yeniden düzenleyerek yargının iş yükünü azaltmayı amaçlıyordu. 2012'de açıklanan üçüncü yargı reformu paketi, özel yetkilere sahip ağır ceza mahkemelerini kaldırarak bunların yerine daha dar yetkileri olan terörle mücadele mahkemelerini getirmek gibi bazı uygulamalarla ifade özgürlüğünü artırdı. Ayrıca yargı denetiminde üç yıl olan sınırı kaldırarak ve yargılama öncesi tutuklamanın ancak bir suçun gerçekten işlendiğine dair ciddi şüphenin bulunduğu durumlarda mümkün olmasını sağlayarak yargılama öncesi uzun tutukluluk sürelerini azalttı. Dördüncü yargı reformu paketi ise terörle ilişkili suçların kapsamını daralttı; eğer gerektiği gibi uygulanırsa bu reform Türkiye'den Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvuruların sayısını ciddi biçimde azaltacaktır.

Reformlar kısmen yargının bağımsızlığını, tarafsızlığını ve etkinliğini artırmayı amaçlıyordu. Bu adımlar önemli olsa da ifade özgürlüğünün eksiksiz uygulanması, keyfi gözetilmenin önlenmesi, savunmanın etkin biçimde yapılmasının sağlanması ve terörizm suçlarının kapsamının daralması için yeterli değildir. Mahkemelerdeki aşırı iş yükü temel bir sorun olmaya devam etmekte, Türkiye'de bir yargıç ortalama 1000 davaya bakarken,

Siyasi dinamikler yargıda bağımsızlığın ve tarafsızlığın ciddi biçimde zayıflamakta olduğuna dair kaygı verici işaretler vermektedir.

AB'deki meslektaşları yaklaşık 200/300 davaya bakmaktadır. Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda ilerlemeler kaydedilmiş olsa da bunlar yeterli değildir. Ayrıca Türkiye'de 2013 sonunda patlak veren yolsuzluk soruşturması sonrasında hükümet Adalet Bakanlığı'nın HSYK üzerindeki

yetkilerini ciddi ölçüde artıracak (ve referanduma sunulmayacak) bir yasa tasarısı önermiştir. Mevcut bağlamda gerçek anlamda bağımsız ve tarafsız bir yargı oluşturulması yerine bir dizi politize olmuş savcı ve yargıcın yerine eşit derecede politize bir diğer grubun getirilmesi riski vardır. Reform paketlerinde belli bir iyi niyet olsa da bu toptan bir yargı reformunda olması gerekeni yerine getirememektedir. Tam tersine, siyasi dinamikler yargıda bağımsızlığın ve tarafsızlığın ciddi biçimde zayıflamakta olduğuna dair kaygı verici işaretler vermektedir.

Kürt Sorunu

Son yıllarda oldukça inişli çıkışlı bir süreçten geçen diğer bir konu da Türkiye'nin uzun yıllardır devam eden Kürt sorunudur. 2009'da Türkiye hükümeti (daha sonra Demokratik Açılım adı verilen) bir Kürt Açılımı başlattığını ve bunun üç ana başlık altında yürütüleceğini duyurdu. Bu başlıklar kültürel ve dilsel haklar, ceza adaleti ve af ve siyasi katılımıydı. Demokratik Açılım, Eylül 2009'da küçük bir grup Kürt mültecisi ve yasadışı Kürdistan İşçi Partisi (PKK) militanının Irak'tan Türkiye'ye geri dönmesini kapsayan ancak siyasi bir fiyaskoyla sonuçlanan operasyon, Kürt yanlısı Demokratik Toplum Partisi (DTP)'nin Aralık 2009'da yasaklanması ve 2010'dan itibaren Kürdistan Halklar Topluluğu (Koma Ciwaken Kurdistan KCK) üyesi oldukları iddia edilen Kürt aktivistlere karşı tutuklamaların yoğunlaşması ile aniden sona erdi.⁹ 2011 yaz aylarına gelindiğinde aralarında siyasetçi, belediye başkanı, gazeteci, yayıncı, yazar ve akademisyenlerin de bulunduğu en az 3.000 kişi, haklarında şiddete karıştıklarına dair herhangi bir kanıt olmamasına rağmen tutuklanmıştı. 2012'de güvenlik sorunları da görülmeye başlandı; PKK'nın 1999'da ateşkes ilan etmesinden bu yana ulaşılan en yüksek sayıyla 700'den fazla ölüm yaşandı. Suriye'de iç savaşın çıkması durumu daha da ciddileştirdi; PKK ile ilişkili bir grup – Demokratik Birlik Partisi (PYD) – 2012'de Türkiye sınırında bir bölgenin kontrolünü ele geçirdi; böylece PKK'yı cesaretlendirdi ve Ankara'nın PKK'yı askeri yöntemlerle bertaraf etme hevesini canlandırdı.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 2013'te işte böyle bir bağlamda cezaevindeki PKK lideri Öcalan ile bir barış süreci başlattı. Türkiye'de "süreç" olarak bilinen bu barış süreci Öcalan'ın ateşkes çağrısında bulunması ve PKK'nın Türkiye topraklarından çekilmesini istemesiyle Mart 2013'te ilk zaferini yaşadı. Mayıs 2013'te PKK militanlarından oluşan ilk grup Kuzey Irak'a sığındı. Ancak bu ateşkes normalleşme sürecinin yalnızca ilk adımıydı. Kürt sorununun çözüme ulaşabilmesi, Kürtlerin bireysel ve toplu haklarının tanınması ve uygulanmasını ve nihai olarak eski PKK militanlarının sivil hayata yeniden entegre edilmesini gerektirecektir.

9 KCK, Abdullah Öcalan'ın "demokratik konfederalizm" kavramından esinlenen ve Türkiye, Irak, İran, Suriye ve Kürt diasporasından PKK yandaşlarını altında toplayan bir Kürt şemsiye örgütüdür.

Bu taleplere cevap olarak hükümet Eylül 2013'te uzun süredir beklenen demokratikleşme paketini açıkladı. Paket, ilköğretim okullarında Andımız'ın kaldırılmasını, resmi belgelerde Kürt alfabesinde bulunan x, q ve w harflerinin kullanımının serbest bırakılmasını, özel okullarda Kürtçe eğitimin yasallaştırılmasını, politikacıların seçim kampanyalarında Kürtçeyi kullanmalarını ve siyasi partilerin iki eşbaşkana sahip olabilmelerini içeriyor¹⁰ ve oy oranı yüzde üçten fazla olan partilerin devletten mali destek alabilmesini mümkün kılıyordu. Paket ayrıca Türkiye'nin anormal derecede yüksek olan (yüzde on) seçim barajını, barajı yüzde beşe indirip seçim bölgelerini beş sandalye ile sınırlandırarak ya da tek üyeli bölge sisteminde barajı tamamen kaldırarak indirmesine de olanak sağlıyordu. Bu önlemlerin yanı sıra özellikle Kürt barış süreci bağlamında tasarlanmış olan demokratikleşme paketi kamuda başörtüsü yasağını kaldırmak, Süryani toplumuna el konulmuş taşınmazların geri verilmesi gibi farklı kesimlerin taleplerine cevap veren diğer birkaç reformu da içermektedir.

Demokratikleşme paketinde açıklanan reformlar iki biçimde okunabilir. İyimserler bu reformları Türkiye ve Kürt halkı arasında uzun yıllardır süren uzlaşma sürecinde ileri doğru bir adım olarak görüyor; bu süreçte PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 1999'da yakalanmasından sonra olağanüstü halin kaldırılması, Kürtçenin kullanımına ilişkin anayasa yasaklarının kaldırılması, Kürtçe kamusal ve özel yayın yapılabilmesi, Kürtçenin önce özel kurslarda, sonra üniversitelerde ve en son da – bazı koşullarla sınırlandırılmış da olsa – liselerde öğretilmesi gibi adımlar atıldı. Bu yorumda mevcut paket özel okullarda yalnızca Kürtçe öğretimini değil, eğitimin Kürtçe yapılmasını da içerdiği için doğru yönde atılmış bir adım olarak görülüyor. İyimserlere göre tedricen devlet okullarında da Kürtçenin öğretilmesi ve Kürtçe eğitim verilmesi yoluyla Kürtlerin kültürel ve dilsel hakları tam olarak uygulamaya koyulmuş olacak. Kötümserler ise demokratikleşme paketini yetersiz ve geç kalmış olarak nitelendiriyor. Pakette bulunan reformların birçoğu zaten olağanlaşmış bazı uygulamaları içermekte – örneğin BDP'nin zaten iki eşbaşkanı vardı, BDP belediyelerinde resmi yazışmalarda zaten x, q ve w kullanılıyordu. Paketteki diğer bazı önlemler ise yetersiz bulundu. Özel okullarda

¹⁰ Bu sayede siyasi partilerin biri erkek, biri kadın olmak üzere iki eşbaşkanı olabilecek. Ayrıca bu değişiklik Kürt yanlısı bir parti olan BDP'nin iki eşbaşkanı olması uygulamasını da yasallaştırmıştır.

Kürtçe eğitim verilmesi birçok Kürt ailenin çocuklarını özel okula gönderebilecek parası olmaması gerekçesiyle eleştirildi. Diğer bazı önlemler ise toptan reddedildi. Seçim barajının düşürülmesi için sunulan iki seçeneğe BDP tarafından, kendilerini Kürtlerin çoğunlukta olduğu Güney Doğu bölgeleriyle sınırlandıracağı nedeniyle karşı çıkıldı.¹¹ Reformları eleştirenler ayrıca halen cezaevinde bulunan yüzlerce BDP üyesinin ve KCK mensubu olduğu iddia edilen tutukluların serbest kalması için gerekli olan demokratikleşme paketi değil, Terörle Mücadele Yasasında uzun süredir beklenen değişiklik olduğunu belirtiyor.

Bağımsız Türkiye Komisyonu bugüne kadar Türk devleti ve Kürt ulusal hareketi tarafından gösterilen cesareti takdirle karşılamaktadır. Bu bağlamda demokratikleşme paketini doğru yönde atılmış bir adım olarak niteliyoruz. Ancak, Türkiye ve Kürt yurttaşları arasında tam bir uzlaşmaya varılabilmesi için

Bağımsız Türkiye Komisyonu Türkiye'nin bütün yurttaşlarıyla barışık, olgun bir demokrasi haline gelebilmesi için sivil bir anayasanın şart olduğuna inanmaktadır.

aşılması gereken yolun uzun ve engebeli olduğunu da belirtmek isteriz. En azından Kürt sorununun çözüme kavuşturulması ve Türkiye'de demokrasinin güçlendirilmesi için yeni bir sivil anayasaya gerek vardır. Bu anayasa yurttaşlığı yeniden tanımlayacak, yerel yönetimlere daha geniş özerklikler tanıyacak, devlet okullarında ana dilde eğitimin üzerindeki kısıtlamaları kaldıracak, kültürel hakları tanıyacak, ayrımcılık içermeyecek ve siyasi partilerin kapatılmasını

zorlaştıracak bir anayasa olmalıdır. Bağımsız Türkiye Komisyonu yeni anayasa sürecinin başarısız olmasından üzüntü duymakta ve Türkiye'nin bütün yurttaşlarıyla barışık, olgun bir demokrasi haline gelebilmesi için sivil bir anayasanın şart olduğuna inanmaktadır.

İç Kutuplaşma

Son dört yıl içinde net bir demokratik ilerlemenin yaşandığı tek alan sivil-ordu ilişkisinin dengelenmesi olmuştur. Bir dizi aktörün – sivil güçlerin – bir diğer kesimin – askeri güçlerin – üzerinde daha fazla güç ve yetki kazanması Türkiye demokrasisi açısından kesinlikle iyi bir haberdir. Yukarıda ele alınan diğer bütün alanlarda ilerleme olurken gerilemeler de yaşanmıştır. Bazı

11 BDP bunun yerine barajın yüzde 3'e indirilmesini teklif ediyor.

durumlarda iyileşmeler gerilemelerin önünde gitmiş, bazılarında ise tam tersi söz konusu olmuştur. Bu karma bilançonun altında yatan gerçek, sivil-ordu dengesinin tersine, Türkiye’de farklı siyasi

Türkiye farklı siyasi güçler ve hükümet ile sivil toplumun önemli kesimleri arasında şiddetli kutuplaşmanın yaşandığı bir dönemden geçmektedir.

ve toplumsal gruplar arasındaki ayrılıkların ülkenin demokratikleşmesi önünde büyük engeller oluşturmasıdır. Bu açıdan inandırıcı bir AB katılım sürecinin eksikliği son derece zararlı olmuştur. AB artık Türkiye’de farklı siyasi ve toplumsal güçlerin sığınabileceği bir şemsiye olmaktan çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak Türkiye farklı siyasi güçler ve hükümet ile sivil toplumun önemli kesimleri arasında

şiddetli kutuplaşmanın yaşandığı bir dönemden geçmektedir. Sivil anayasa üzerinde bir türlü anlaşmaya varılamaması, Gezi Parkı’nın tetiklediği gösteriler ve 2013 sonu ve 2014 başında AKP hükümetini konu alan yolsuzluk skandalları bu kutuplaşmanın en belirgin işaretleridir.

Türkiye’deki siyasi kutuplaşmanın ilk kurbanı yeni sivil anayasa olmuş ve bu kutuplaşmanın Türkiye’de demokrasinin güçlenmesine nasıl bir engel teşkil ettiğini somut biçimde göstermiştir. Haziran 2011’de AKP’nin üçüncü seçim zaferinden sonra iç politika yeni anayasa tartışmalarına sahne olmuştu. Bitmez tükenmez bir dizi anayasa değişikliği geçirmiş olan siyasi yapı, haklı olarak ancak yeni bir sivil anayasanın ülkeyi olgun bir

Türkiye’deki siyasi kutuplaşmanın ilk kurbanı yeni sivil anayasa olmuştur.

liberal demokrasi haline getirebileceği sonucuna varmıştı. Yeni anayasaya destek yalnızca hükümet ve muhalefet kanadındaki seçkinler arasında değil, aynı zamanda kamuoyunda da mevcuttu; 2011’de yapılan kamuoyu yoklamasında katılımcıların yüzde 68 gibi

yüksek bir oranı yeni anayasanın lehine olduklarını açıklamıştı.¹² Anayasa hazırlama mekanizması hemen işletilmeye başlandı. Bu sürecin sonunda TBMM’de temsil edilen dört siyasi partinin (AKP, CHP, MHP, BDP) her birinden üçer üyenin oluşturduğu Anayasa Uzlaşma Komisyonu bir anayasa taslağı üzerinde görüş birliğine varacaktı.

12 TEPAV, "Social Demands Grew for a New Constitution", 2 Mart 2011, <http://www.tepav.org.tr/en/haberler/s/1982>

Ülkede 2011 yılında da AKP'nin elinde tuttuğu çoğunluktan çekinenler olduğu için kapsayıcı ve görüş birliğine dayalı bir anayasa hazırlama süreci herkese mantıklı gelmişti. Ancak ülkedeki kutuplaşma düşünüldüğünde taslak anayasa metni üzerinde anlaşma olasılığı düşüktü. Dört partiyi bölen ikili bir fay hattı vardı: bunlardan birincisi kısmen Ergenekon ve Balyoz davalarının yürütülüş biçimi nedeniyle alevlenen kuvvetler ayrılığı ve sivil-ordu ilişkileri ekseninde ilerliyor ve AKP ile CHP arasında ayrılık yaratıyordu. İkincisi ise lâiklik, ademi-merkeziyetçilik ve kimlik konularını da içeren yurttaşlık, yönetim ve haklar konularını kapsayan ve hem AKP ile CHP'yi, hem de MHP ile BDP'yi ayıran çizgiydi. Yeni anayasanın 150 maddesinden 60'ı üzerinde anlaşmaya varılsa da kuvvetler ayırımından yurttaşlık tanımına ve ademi-merkeziyetçiliğe kadar uzanan en önemli siyasi konular üzerinde derin anlaşmazlıklar devam etti. Görüş birliğine varılamayacağı anlaşılınca AKP, anlaşmazlıkların çözümü için uygun bir mekanizma kurmaya çalışmak yerine Anayasa Uzlaşma Komisyonu'ndan çekildi ve Aralık 2013'te fiilen komisyonun çalışmalarına son vermiş oldu.

Anayasa sürecinin çıkmaza girmesi Türkiye'de siyasi çevrelerin içinde bulunduğu kutuplaşmanın bir göstergesiydi, diğer taraftan hükümetin Gezi Parkı'nı yıkarak İstanbul'un tam ortasına bir alışveriş merkezi inşa etme planlarının tetiklediği eylemler Türk hükümeti ve Türkiye'nin aktif sivil toplumunun farklı kesimleri arasındaki derin ayrılıkların simgesi oldu. Mayıs-Haziran 2013'te Gezi Parkı farklı protestocu grupları arasında bir muhalefet nesnesi oldu ve polislin zor kullanarak kalabalıkları biber gazıyla dağıtmak için yaptığı müdahaleler ülke çapında gösterilere yol açtı. Lâik kesimler hükümetin İslami eğilimlerini ortaya koyan yeni gelişmelere tepki veriyordu; bunların arasında Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından açıkça dini kurallara gönderme yapılarak gerekçelendirilen ve alkollü içkilerin pazarlama, satış ve tüketimini önemli ölçüde sınırlandıran bir yasanın kabul edilmesi de vardı. Aleviler hükümetin üçüncü Boğaz köprüsüne Alevi katliamlarıyla hatırlanan Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'in adının verilmesinden büyük rahatsızlık duymaktaydı. Çevreciler ve kentli seçkinler AKP'nin inşaat furyasına karşı çıkarak kentte kalan bir avuç yeşil alanın da çimentoyla kaplanmasına ya da İstanbul'un en eski sinemasının yerine bir alışveriş merkezi daha dikilmesine tepki gösteriyordu. Gençler, sosyalistler, milliyetçiler, Kemalister, Müslümanlar, lezbiyen, gay, biseksüel ve trans (LGBT), futbol

tarafatları, hackerlar, akademisyenler, anarşistler, savaş karşıtı aktivistler, kadınlar ve bunlar gibi birçok grup hükümete karşı kendi şikayetlerini dile getirdi.

İçerik bir yana, bu dağılık muhalif grupları birleştiren ve hızla Gezi Parkı'ndan çıkıp bütün ülkeye yayılmasını sağlayan neden hükümetin otoriter yönetim tarzına karşı duydukları artan öfkeydi: bu tarz ödün vermez, uzlaşmacı siyaset ve müzakereye karşı, demokrasiyi çoğunluğun hakimiyeti olarak gören, hiyerarşik ve dışlayıcı bir liderlik anlayışına sahip ve özel hayatları düzenlemek için gitgide daha hevesli görünen bir tarz olarak algılanıyordu. Hareketin diğer yüzüysen siyasi muhalefetin oluşun kaygıları etkin bir şekilde parlamenter siyasete aktaramamasından dolayı hissedilen ve gitgide artan öfkeydi.

Gezi Parkı'nda ortaya çıkan olaylar Türkiye demokrasisinde madalyonun her iki yüzünü de ortaya serdi. Bir tarafta gerçekleşen eylemlerin toplumsal açıdan çok farklı kesimleri harekete geçirmesi ve barışçıl olması Türkiye'de sivil toplumun ne kadar dinamik olduğunu gösterdi; bu tarz bir dinamizm ancak demokratik konsolidasyon yolunda ilerlemiş ülkelerde görülür. Gezi Parkı ve onun etrafında şekillenen eylemler bundan on yıl önce Türkiye'de hayal bile edilemezdi. Aynı ruh ve amacın birleştirdiği solcu lâiklerle Kürtlerin, dindar Müslümanlarla

Gezi Parkı'nın gözler önüne serdiği şey, Türkiye'de müzakere, açıklık ve hoşgörüyeye dayalı bir siyasi kültürü pekiştirecek yeni bir toplumsal sözleşmeye duyulan ihtiyaçtır.

LGBT bireylerin gösteriler sırasında günlerce yan yana varolması Türkiye demokrasisinin ne denli canlı olduğunu bir göstergesidir.

Ne var ki polisin aşırı güç kullanması, hükümetin basına getirdiği yasaklar (ve bunu daha da aşırıya taşıyan ana-akım basındaki yaygın otosansür) ve Başbakanın protestoculardan gelen taleplere gösterdiği uzlaşmaz tepki Türkiye'nin olgun bir liberal demokrasi haline gelmek için atması gereken

daha çok adım olduğunu gözler önüne serdi. Herşeyin ötesinde, ayrılıkların derin olduğu bir ülkede diyalog ve görüş birliğinin oluşturulması elzemdir. Türkiye'de iktidardaki partinin sahip olduğu gibi bir çoğunluk hükümeti birçok tabuyu yerle bir ederek daha önce Türkiye siyasetindeki rolü dokunulmaz olan ordu olsun, Türkiye'deki hakim lâiklik anlayışı olsun, müzminleşmiş Kürt sorunu olsun, birçok konuda mucizeler yaratabilir. Ancak bu sürecin olumlu bir şekilde sonuçlanabilmesi için Türk toplumunda çoğulculuğu açık ve yatay bir şekilde harekete geçirebilmek ve

ülkeyi devlet merkezli, anti-liberal ve Jakoben içgüdülerinden kurtarmak gerekir. Daha geniş bir açıdan bakmak gerekirse Gezi Parkı'nın gözler önüne serdiği şey, Türkiye'de müzakere, açıklık ve hoşgörüyü dayalı bir siyasi kültürü pekiştirecek yeni bir toplumsal sözleşmeye duyulan ihtiyaçtır.

Son olarak ele alınması gereken önemli bir konu da Türkiye'nin muhafazakâr kanadında Başbakan Tayyip Erdoğan ile Fethullah Gülen cemaati arasında gittikçe açılan uçurumdur. Erdoğan liderliğindeki AKP ve Gülen hareketi uzun yıllar müttefikti. Bu iki taraf hem dindar eğilimli benzer bir dünya görüşü paylaşmakta hem de ortak bir düşmana, yani orduya karşı mücadele vermekteydi. Zaman geçip de orduya karşı mücadele sivil güçlerin zaferiyle sonuçlanınca Türkiye'de dindar çevrelere hakim bu iki taraf arasında ayrılıklar oluşmaya ve her biri diğerinin artan gücünden kuşku duymaya başladı. Hükümet cemaatin emniyet, yargı ve basında hızla yayılmasından hoşlanmıyordu. Cemaat de hükümetin, ve Başbakan'ın, artan gücünden ve otoriter liderlik tarzından gittikçe daha fazla rahatsız olmaya başladı.

Bu ayrılığın ilk somut işareti 2012'de (Gülen'e yakın olduğu iddia edilen) emniyet istihbarat biriminin, MİT başkanı ve Başbakan'ın yakın çalışma arkadaşı Hakan Fidan'ı cezaevindeki PKK lideri Öcalan ile gizli görüşmeler yürüttüğü için ifade vermeye çağırmasıyla ortaya çıktı. 2013'ün sonbahar aylarında hükümet çoğu Gülen hareketi tarafından yönetilen dershanelerin kapatılması için bir yasa tasarısı hazırlayınca aradaki çatlak daha da büyüdü. Yasa tasarısı büyük bir tepkiye yol açınca uygulanması bir sonraki genel seçimlerden sonraya, Eylül 2015'e ertelendi. Devam etmekte olan bu macerada yaşanan en sarsıcı olay ise kısa süre önce birkaç bakanın ve önde gelen AKP üyelerinin ve ailelerinin suçlandığı, kabine değişikliğine ve parti içinde büyük çalkantılara neden olan dev yolsuzluk skandalının patlak vermesi oldu. Bu raporun yazılışı sırasında henüz bu iktidar mücadelesinin sonucu ve neden olduğu gelişmelerin olumlu ve olumsuz yönleri tam olarak netleşmemişti. Hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiği açıktır ve yüzlerce emniyet mensubunun görev yerlerinin değiştirilmesi gerçeklerin üzerini örtmek üzere yapılmış bir harekettir, öte yandan soruşturmanın hükümetle Gülen arasındaki anlaşmazlığın alevlenmesinden ancak birkaç hafta sonra başlaması da tesadüf olamaz. Türkiye'de reformların yarım kaldığı bu konjonktürde güçlü bir AB çıpasının bulunmadığı

bir ortamda mevcut kutuplaşma ve iç çatışmalar Türkiyede demokratikleşme sürecini tehlikeye atmaktadır.

Bu bağlamda Bağımsız Türkiye Komisyonu, Türkiyede yargının bağımsızlığı, kuvvetler ayrımı, hukukun üstünlüğü ve ifade özgürlüğünün önemini altını bir kez daha çizmek ister.

II Ekonomi

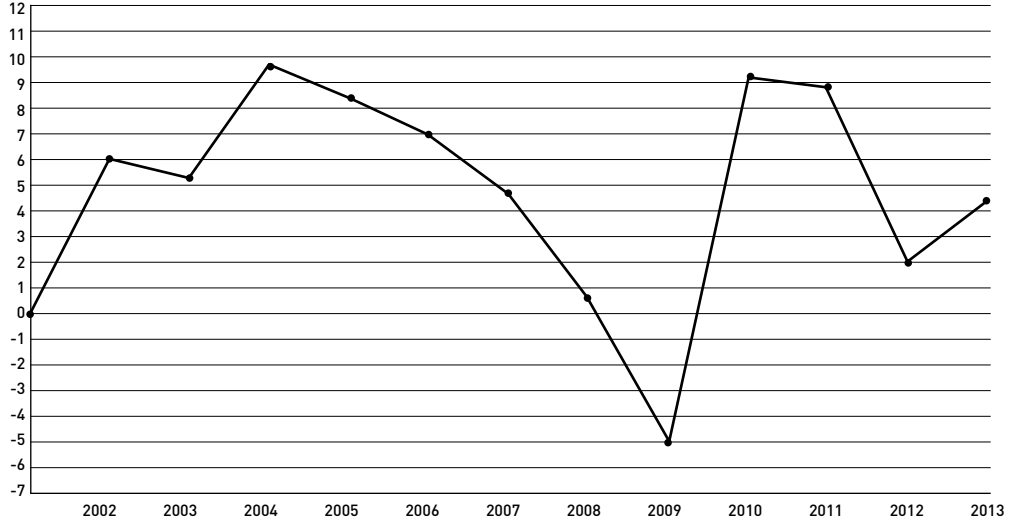
Türkiye 2008'den bu yana küresel mali ve ekonomik krize karşı büyük bir dayanıklılık sergiledi.

Türkiye 2008'den bu yana küresel mali ve ekonomik krize karşı büyük bir dayanıklılık sergiledi. 2008-2009 yıllarında dibe vurarak 2008'de yüzde 0.7, 2009'da da yüzde -4,8 büyüyen ülke ekonomisi hızla toparlanarak 2010'da yüzde 9,2, 2011'de de yüzde 9 gibi bir yüksek büyüme oranını yakaladı (bkz. Şekil 1). Türkiye'nin yüksek büyüme oranları GSYH'nin AB ortalamasının üzerinde sabit bir artış yakalamasını sağladı (bkz. Şekil 2). Türkiye'nin krizlere karşı

ayakta durabilme yeteneğinin temelinde 2001 yılında yapılan reformların ardından bankacılık sisteminin sağlamlaşması ve AKP hükümeti tarafından bu reformların birkaç yıl süreyle çok sıkı takip edilmesi yatmaktaydı. Mali ve ekonomik reformlar sayesinde Türkiye'nin

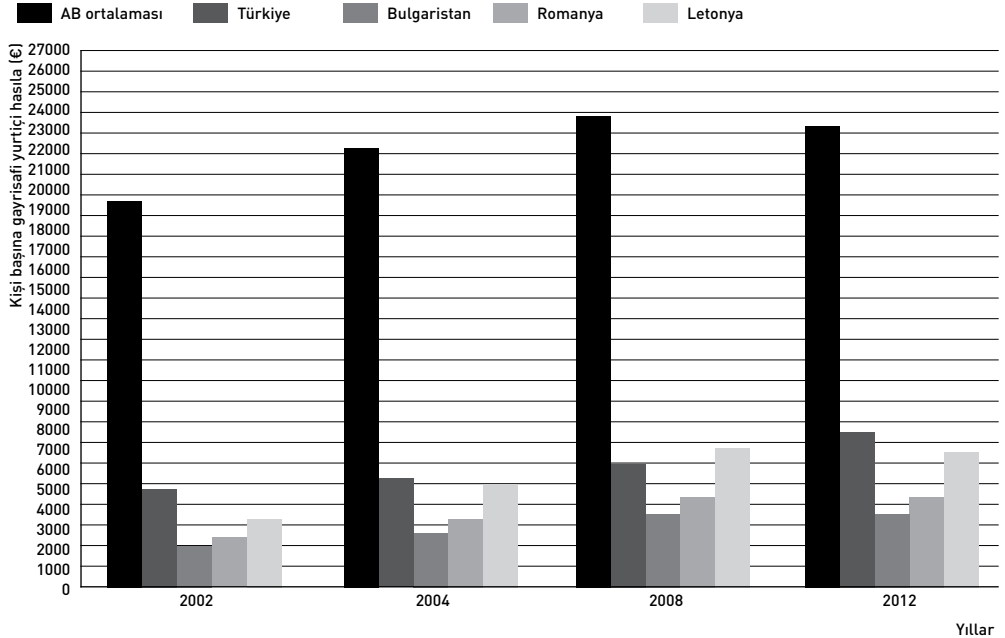
elinde çok az toksik varlık oluştu ve mortgage risklerine fazla maruz kalınmadı, bu da hükümetin bankaları kurtarmak için kamu fonlarını kullanmak zorunda kalmaması anlamına geldi. Bunun yerine kamu fonları, dayanıklı tüketim malları üretiminde artış sağlayan tüketim ürünlerinde geçici vergi indirimleri gibi ekonomik teşvik paketlerine yönlendirildi. Türkiye Menkul Kıymetler Borsası ve kredi derecelendirme kuruluşları bu gelişmelere olumlu tepki verdi.

Şekil 1: Türkiye’de GSYH Artışı Oranı 2002 - 2013

Kaynak: <http://stats.oecd.org>; <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

Şekil 2: Başka ülkelerle karşılaştırmalı olarak Türkiye’de GSYH

Kaynak: Eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdec100&language=en>

Türkiye ekonomisinin dayanıklılığı Euro bölgesi kriziyle bir araya geldiğinde birbirini pekiştiren iki eğilim ortaya çıktı. Bir tarafta 1980’de GSYH’nin yüzde 5’i olan Türk dış ticareti dev bir artış göstererek 2012’de GSYH’nin yüzde 26’sına ulaştı (bkz. Şekil 4). Dış ticaret alanında faaliyet gösteren Türk şirketlerinin sayısı 2002’de 31.000 iken on yılda 50.000’e çıktı ve dış ticaretin getirdiği kazanç ülke çapında daha eşit dağılır hale geldi. 2002 yılında Türkiye’de yalnızca 5 il 1 milyar doların üzerinde ihracat gerçekleştirirken 2012 sonunda bu illerin sayısı 16’ya ulaştı ve halen artmakta. Özellikle son on yılda doğu ve güney komşularla ve Çin’le yapılan ticaret artış gösterdi (bkz. Tablo 1). Öte yandan Türkiye ile AB üyesi olmayan komşuları ve diğer global oyuncular arasındaki ticaretin ciddi bir biçimde artması, ancak bunun yanı sıra 2010’dan bu yana Euro bölgesinde yaşanan kriz nedeniyle Türkiye-AB arasındaki ticaretin yavaşlaması nedeniyle AB’nin Türkiye’nin ihracatı içindeki payı 2002’de yüzde 56 iken 2012’de yüzde 38’e düştü. Türk ekonomisinin AB ekonomisinden görece daha bağımsız hale gelmesi Türkiye’nin modernleşme ve kalkınma hedefine ulaşmakta kendi yolunu bulacağı ve artık AB’ye ihtiyacı olmadığı anlatısını desteklemiştir.

Tablo 1: Türkiye ile komşuları arasında dış ticaret ilişkileri (milyon dolar cinsinden)

	2005			2009			2011		
	İhracat	İthalat	TOPLAM	İhracat	İthalat	TOPLAM	İhracat	İthalat	TOPLAM
Almanya	9455	13633	23 088	9783	14096	23 880	13100	21400	34 500
Fransa	3805	5887	9 692	6208	7091	13 299	6805	9229	16 035
Yunanistan	1126	727	1 854	1634	1131	2 765	1553	2568	4 122
İtalya	5617	7566	13 183	3204	4024	7 228	4330	6949	11 279
AB	41365	52696	94 061	47013	56509	103 522	62347	91128	153 475
ABD	5375	4910	10 286	8575	3222	11 798	16033	4596	20 630
İsrail	1466	804	2 271	1 528	1 074	2 598	2391	2057	4 449
Rusya	2337	12905	15 242	3202	19719	22 921	5993	23 953	29 946
Çin	549	6885	7 434	1599	12676	14 275	2467	21692	24 159
Irak	2750	458	3 208	5126	952	6 078	8310	2504	10 814
Azerbaycan	528	272	800	1399	752	2 151	2065	1388	3 453
İran	912	3469	4 381	2024	3405	5 429	3589	12461	16 050

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr/>

Bağımsız Türkiye Komisyonu bu açıklamaların aldatıcı olduğunu düşünmektedir. Türk ekonomisi hâlâ önemli sorunlar yaşamaktadır. 2010 ve 2011 yıllarında Türk ekonomisinin bu denli hızlı büyümesinin ardında yatan neden tüketici kredilerindeki artışın beraberinde getirdiği bir tüketim patlamasıdır. Öte yandan dayanıklı tüketici malları ve enerji ithalatında (Türkiye sıvı yakıt

İhracattaki artış ithalat artışının gerisinde kalmış ve yüksek bir cari açığa neden olmuş, bu açık 2011 gibi istisnai büyüme yaşanan yıllarda GSYH'nin yüzde 10'una kadar ulaşmıştır.

tüketiminin yaklaşık yüzde 90'ını ithalat yoluyla karşılamaktadır) artış yaşanmıştır. İhracattaki artış ithalat artışının gerisinde kalmış ve yüksek bir cari açığa neden olmuş, bu açık 2011 gibi istisnai büyüme yaşanan yıllarda GSYH'nin yüzde 10'una kadar ulaşmıştır.¹³ Bunun yanı sıra Türkiye tarihsel olarak düşük tasarruf oranlarının görüldüğü bir ülkedir; bu oranlar son on yılda daha da azalarak 2011'de yaklaşık yüzde 14 olarak gerçekleşmiştir.¹⁴

Tasarruflar yatırımların gerisinde kaldığı için Türkiye cari açığını kapatmak için sermayeye ihtiyaç duymakta ve bu nedenle dışarıdan gelen sıcak paraya aşırı bağımlı olduğu için dış şoklara açık durumda bulunmaktadır. Bu da Türkiye'nin ekonomik kalkınma modelinde bir gerilim yaratmaktadır: Yüksek büyüme oranları yüksek cari açığa yol açmakta, bu da düşük tasarruf oranları karşısında yabancı sermayeye bağımlılığı artırmakta ve dış şoklar nedeniyle yabancı sermaye akışlarında ani bir duruş olmasının Türkiye'de krizleri tetikleme riskini meydana getirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen sıcak paranın kesilmesi ve Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık nedeniyle Türk lirasının değer kaybetmesi (ve böylece cari açığın daha da yukarılara tırmanması olasılığı) ile 2014'te Türkiye ekonomisinin kırılganlığı bütün yönleriyle ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Ekonomideki zaaflar son yıllarda, özellikle 2011'den sonra daha da artmıştır; bunun nedeni mevcut hükümetin,

Hükümetin piyasaların işleyişine günlük bazda yaptığı müdahaleler büyük artış göstermiştir.

dönemin Ekonomi Bakanı Kemal Derviş'in reform programı kapsamında önemli bazı düzenlemelerde yapılan reformlarda geri adım atmasıdır. Enerji ve telekomünikasyon sektörleri gibi alanlarda yer alan bağımsız düzenleyici kurumların çoğu yeniden ilgili

bakanlıklara bağlanmıştır. Hükümetin piyasaların işleyişine günlük

13 Dünya Bankası, Cari Açık, <http://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS>

14 World Economic Outlook veri tabanı, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/index.aspx

bazda yaptığı müdahaleler büyük artış göstermiştir. 2001-2002 reformlarının en belirleyici yönlerinden biri olan Kamu İhaleleri Yasası birçok kez değiştirilmiş ve satın alma süreçlerinin şeffaflığı azalmıştır. Türkiye’de kamu idaresi ve ekonomik düzenleme mekanizmalarının işleyişi 2000’li yılların ortasındaki duruma göre büyük farklılıklar arz etmektedir.

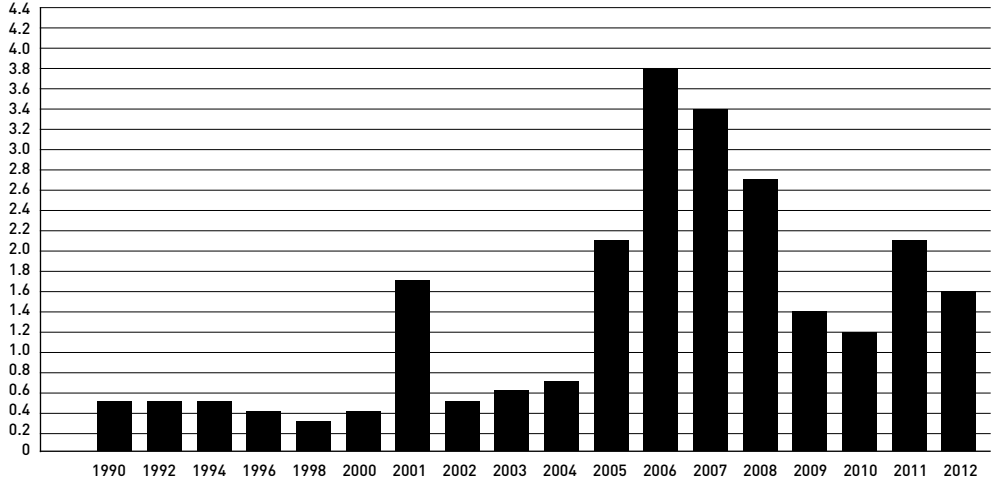
Kısa vadede ekonomik kriz yaşanması riskinin ötesinde, Türkiye’nin uzun vadede çok daha düşük bir büyümenin yaşanacağı bir ortamda “sıkışıp kalması” ve hem yurt içinde hem de yurt dışında uzun vadeli yatırımcıların gözündeki cazibesini kaybetmesi tehlikesi söz konusudur. Genellikle “orta gelir tuzağı” adı verilen bu yavaş büyüme ortamı, hızlı büyüyen gelişmekte olan ekonomilerin kişi başı GSYH’leri belli bir eşige ulaştıktan sonra büyümelerinin yavaşlaması olgusunu ifade etmektedir. Türkiye düşük tasarruf oranı ve ileri teknoloji üretiminin hala çok düşük bir yüzdede olması nedeniyle bu riski taşımaktadır. Türkiye’nin yüksek teknoloji ihracatları toplam ihracat içinde yüzde 2 gibi çok düşük bir paya sahiptir ve bu oran Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve gelişmekte olan piyasa ülkelerinde mevcut ortalamanın çok altındadır.¹⁵

Türkiye ekonomisindeki bu yapısal ve düzenlemeyle ilgili sorunların yanı sıra Türkiye ekonomik kalkınma açısından hâlâ AB’ye bağımlıdır. Türkiye ekonomisinin son on yılda kaydettiği büyüme Türkiye’nin global ekonomiyle gittikçe artan bir entegrasyon içinde olması sayesinde gerçekleşmiştir. Türkiye ile AB arasında 1996’da imzalanan gümrük birliği ve AB üyeliği hedefi ülkenin dışa dönük ekonomik yönelimini harekete geçiren en önemli araç ve tetikleyici güç olmuştur. AB ile ticareti derinleştirmenin yanı sıra gümrük birliği ve katılım süreci Türk sanayiinin küresel ekonomideki rekabet gücünü artırdı, Türkiye’de bir rekabet kültürü yarattı ve Türkiye’yi doğrudan yabancı yatırımlar için önemli bir adres haline getirdi. Türkiye’ye yabancı doğrudan sermaye akışının 2000’lerin ikinci yarısında en yüksek düzeye ulaşması bir tesadüf değildi; bu yıllar Türkiye’nin üyelik sürecinin (yavaş da olsa) ilerlemekte olduğu, Türkiye’de reformların hızlı bir şekilde gerçekleştirildiği ve ekonomik krizin henüz Avrupa kıtasını pençesine almamış olduğu yıllardı (bkz. Şekil 3). Ancak

15 Dünya Bankası, Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>

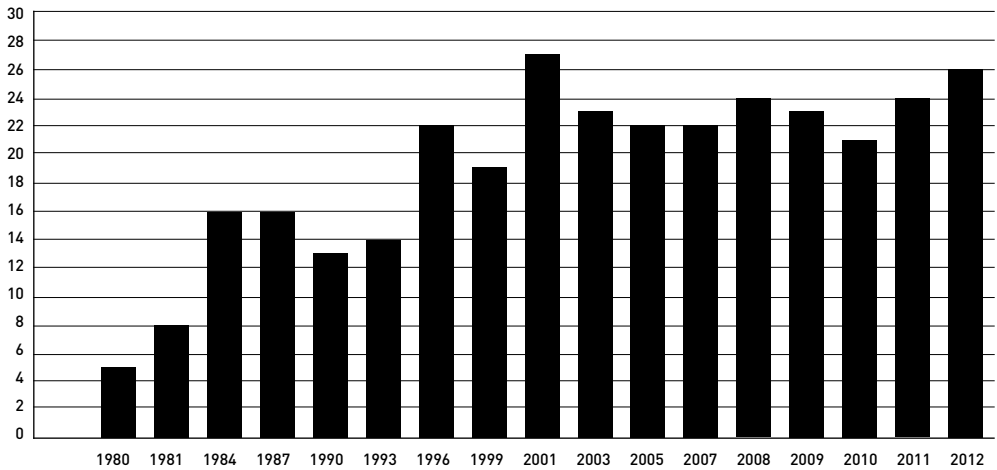
artık gümrük birliğinin yararları eskisi kadar hissedilmiyor. Bunu Türkiye'nin ihracat performansında net bir şekilde görebiliyoruz; 2001 yılında yüzde 21 ile en yüksek artış oranını yakalayan ihracat, o dönemden bu yana genellikle ekonomik büyümenin altında kalan bir performans sergilemiştir. Toplam ihracat ancak 2012'de 2001'deki oranı tekrar yakalayabilmiştir (bkz. Şekil 4).

Şekil 3: Türkiye'de GSYH içinde doğrudan yabancı yatırımların yüzdesi

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?page=1>

Şekil 4: Türkiye'de GSYH içinde yüzde olarak toplam ihracatın oranı

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS>

Bu durum bazılarının Türkiye açısından gümrük birliğinin yararlarını, derinleşmesi bir yana devam etmesinin anlamını sorgulamalarına yol açmıştır. Ancak gerçeklere yakından

AB ile Türkiye arasında eğer gümrük birliği bu sektörleri de kapsayacak biçimde genişletilirse hizmet ve kamu alımları ve tarım ürünleri alanında da büyük potansiyel vardır.

bakıldığında AB'nin hâlâ Türkiye'nin ihracatının yüzde 40'ını, yabancı doğrudan yatırım akışının da yüzde 75'ini oluşturduğu görülür. Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların coğrafi dağılımı açısından AB açık arayla en önde gelen bölgedir, üye ülkeler arasında ise Hollanda birinci sıradadır. Türkiye'nin AB ile ticareti Türkiye'nin toplam ticareti içinde en yüksek katma değere sahip olan dilimdir. Türkiye ile AB

arasındaki ticaretin en büyük kısmı makine ve ulaşım ekipmanları, giyim, tekstil ve kimya gibi imalat sektörlerinde ara ya da işlenmiş ürünlerden oluşmaktadır. Mevcut ticaretin ötesinde AB ile Türkiye arasında eğer gümrük birliği bu sektörleri de kapsayacak biçimde genişletilirse hizmet ve kamu alımları ve tarım ürünleri alanında da büyük potansiyel vardır. AB için Türkiye altıncı en büyük ticaret ortağıdır. 2012'de AB Türkiye'ye yaklaşık 75 milyar Euro'luk ihracat yaptı, Türkiye'nin AB'ye ihracatı ise 48 milyar Euro düzeyinde kaldı; bunun sonucunda AB Türkiye aleyhine büyük bir ticaret fazlası verdi. Bu AB'de ihracatçıların Türkiye pazarına ne kadar ihtiyaç duyduklarını ortaya koyuyor.

Türkiye'nin yapısal sorunları, bunları aşabilme olasılığı ve Türkiye ile AB ekonomileri arasındaki karşılıklı bağımlılık içiçe geçmiş olgulardır. AB'nin yaşadığı kriz ve Avrupa'daki yabancı doğrudan yatırımların azalması nedeniyle Türkiye'nin cari açığını

Türkiye'nin yapısal sorunları, bunları aşabilme olasılığı ve Türkiye ile AB ekonomileri arasındaki karşılıklı bağımlılık içiçe geçmiş olgulardır.

finanse eden yabancı sermayede hızlı bir kötüleşme görülmüş, yüksek değişkenliğe sahip portföy yatırımları artmıştır. Bunlar Türkiye ekonomisinin mutlaka kötüye gideceğini göstermiyor. Cari açığı kontrol altına almak, yapısal katılıkları esnetmek ve nitelikli imalat ve hizmet sektörlerinin büyümesine yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerini yoğunlaştırmak için gerekli önlemler alındığı sürece Türkiye

belki yıllık yüzde 3-5 gibi daha sınırlı bir oranla da olsa sağlıklı bir büyüme çizgisini sürdürebilir. Ne var ki bunu yapabilmek için sağlıklı bir AB katılım sürecinin yeniden başlatılması Türkiye'nin ekonomik başarısının en iyi güvencesi olacaktır. Özetle, Türkiye

Avrupa'nın ekonomik dinamosu olmaya devam edebilir, ancak bunun için AB Türkiye'yi kısa dönemli krizlere ya da uzun dönemde orta gelir tuzağına yakalanmaktan kurtarmak için bir çıpa olmasına gerek vardır; böylece gelecekte Türkiye ve AB ekonomilerini karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde gelişmeye devam edecektir.

III Enerji

1990'ların sonundan bu yana Türkiye Avrupa'ya uzanan bir enerji transit köprüsü olarak nitelenmektedir. Her yıl Boğazlardan geçen 10.000 tanker, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının inşası ve Azerbaycan kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasını ilk kez sağlayan Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı Avrupa'nın enerji haritasında Türkiye'yi vazgeçilmez bir konuma oturttu. Bu yüzyılın başında Türkiye Avrupa'nın enerji kaynakları ve güzergâhlarını çeşitlendirerek enerji güvenliğini artırma arayışında önemli bir bileşen haline geldi.

Bundan bir süre önce Türkiye yalnızca bir enerji transit ülkesi olarak kalmayacağı ve bir enerji merkezi olmak istediğini belirtti: Türkiye farklı alıcı ve satıcılarla bağlantılarını kaldıraç olarak kullanarak fiyatların belirlenmesinde söz sahibi bir aktör olmak istiyor. Bunun için Türkiye'nin ülkedeki doğalgaz havuzuna farklı

Bundan bir süre önce Türkiye yalnızca bir enerji transit ülkesi olarak kalmayacağı ve bir enerji merkezi olmak istediğini belirtti.

kaynaklardan gaz ithal etmesi ve bu havuzda Türk ve Avrupalı enerji şirketlerinin doğalgaz alım satımı yaparak gaz fazlasını Avrupa piyasalarına yeniden ihraç etmesi gerekiyor. Türkiye bir enerji merkezi olursa tek bir kaynağa bağımlılığı sınırlandırarak arz ve talep arasındaki dalgalanmaları yumuşatabilecek ve arzda gerçekleştirebilecek kesintilere karşı tampon

oluşturabilecek büyük depolama tesisleri kuracak. Bu vizyon hem Türkiye'nin jeopolitik konumunu sağlamlaştıracak yeni depolama, ihracat ve ticaret imkanlarının oluşturulması için yeni iş fırsatları geliştirecek, hem de Türk ve Avrupa enerji piyasalarının esnekliğini artırarak daha rekabetçi fiyatlandırma mekanizmaları yaratacak. Bu açıdan Türkiye'nin enerji merkezi olmasında Avrupa için Türkiye'nin değerini ciddi olarak artıracak bir potansiyel vardır.

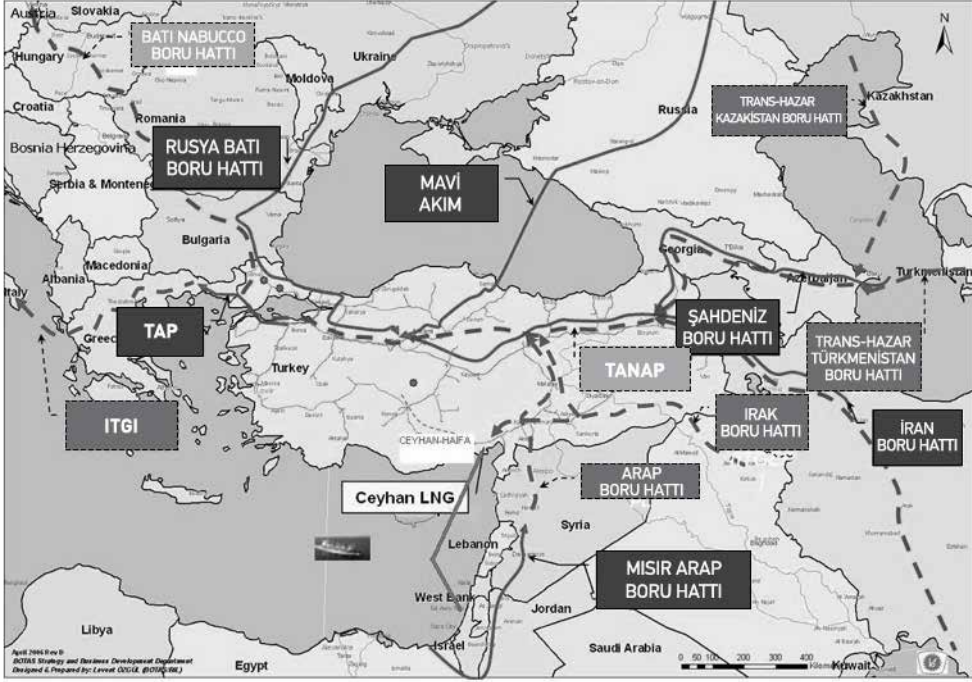
Türkiye enerji merkezi olabilmek için enerji ithalatını artırmaya ve çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Türkiye dünyanın en hızlı büyüyen doğalgaz piyasalarından biri ve Uluslararası Enerji Ajansı üyeleri arasında en hızlı büyüyen piyasadır; 2012'de 45 milyar metreküp (bcm) olan talebin 2030'da 69 bcm'e çıkması beklenmektedir. Bunun yanı sıra enerji kaynaklarına sahip olmayan Türkiye enerjide ithalata bağımlıdır. İç enerji talebinin yüzde 75'i dış kaynaklardan karşılanmaktadır. Özellikle doğalgaz, Türkiye'nin enerji sepetinde petrolün önüne geçmiş ve tüketilen enerjide en önemli yakıt haline gelmiştir. Türkiye'nin doğalgaz ithal ettiği iki önemli kaynak ülke Rusya (ithalatın yüzde 55'i) ve İrandır (ithalatın yüzde 19'u).¹⁶ Rusya ve İrandan ithal edilen doğalgazın fiyatının yüksek olmasının ötesinde (üstelik İrandan gelen doğalgaz arzı zaman zaman aksamalara da uğramaktadır) Türkiye'nin her iki ülkeyle ilişkileri eskiden beri karmaşık olmuştur. Mevcut durumda ilişkilerin karmaşık olmasının nedeni Suriye krizinde benimsenen farklı yaklaşımlardır. Türkiye'nin dış politikaya yön veren yetkilileri her iki ülkeyle ilişkilerde daha fazla manevra alanı yaratmaya çalışmaktadır. Bu nedenle enerji ithalatını çeşitlendirerek (ve yenilenebilir kaynaklar ve nükleer enerjiye yoğunlaşarak) bu iki ülkeye bağımlılığını azaltmak Türkiye için kritik önem taşımaktadır.

Türkiye'nin enerji çeşitlendirme stratejisinde bulunan üç temel unsur, AB'nin Güney Enerji Koridoru'nu inşa ederek enerji güvenliğini sağlama hedefiyle örtüşmektedir.¹⁷ Birinci ve en fazla gelişmiş unsur Azerbaycan'dır. 1990'lardan beri ve özellikle 2000'lerin başında Türkiye-Azerbaycan enerji ilişkisi, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının ve bunu izleyen Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattının yapımı aracılığıyla Türkiye ve Avrupa'nın enerji çeşitlendirme çabalarının temel taşı olmuş ve özellikle AB'nin Güney Enerji Koridoru'nun ana kaynağını teşkil etmiştir. Bu güzergâhlar temel alınarak 2012'de Türkiye-Azerbaycan Trans-Anadolu doğalgaz boru hattının (TANAP) yapılmasına, 2013'te ise Azeri doğalgazının Trans Adriyatik doğalgaz boru hattı (TAP) üzerinden Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya'ya taşınmasına karar verilmiş ve böylece AB enerji güvenliği bulmacasının önemli parçalarından biri yerine oturmuştur. TANAP'ın Türkiye'ye 6 bcm doğalgaz sağlaması, 10 bcm doğalgazın da TAP üzerinden Avrupa'ya ihraç edilmesi beklenmektedir (bkz. Şekil 5).

16 ABD Enerji Bilgi İdaresi, "Turkey," <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=TU>, 01 Şubat 2013

17 Avrupa Komisyonu'nun Güney Enerji Koridoru Hazar ve Orta Doğu doğalgaz rezervlerine Rusya'ya hiç girmeden ulaşmayı amaçlamaktadır.

Şekil 5: Uluslararası Doğalgaz Boru Hattı Projeleri

Kaynak: BOTAŞ website, <http://www.botas.gov.tr/images/icerik/harita/BotasProjeE.jpg>.

İkinci olarak Türkiye, Irak ve özellikle de Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (KRG) ile enerji ilişkilerini derinleştirmektedir. Kuzey Irak'tan Türkiye'ye doğrudan petrol ihrac edilebilmesini sağlayacak bir boru hattının yapımı tamamlanmış ve Ankara ile KRG arasında petrol boru hatları, doğalgaz ihracatı ve ihracat ödeme yöntemleri konusunda anlaşmaya varılmış ve bunlar Bağdat tarafından olumlu karşılanmıştır. Doğalgaz anlaşmasının kapsamında yılda 10 bcm gazın görece düşük fiyatlarla ihracı yer almaktadır. Hali hazırda doğalgaz temini için gerekli altyapı yoktur ancak ihracata yönelik bir boru hattı oldukça kısa sürede inşa edilebilir. Türkiye-İrak (özellikle de KRG) arasındaki ilişkilerin derinleşmesiyle Irak doğalgazı zaman içinde Güney Koridoru'na yönlendirilebilir ve Azeri kaynaklarına ilâve olunabilir. Bugüne kadar yapılan anlaşmaların dışında KRG'de zengin doğalgaz rezervleri vardır; 2,8 ila 5,6 trilyon metreküp olduğu tahmin edilen bu rezervler Azerbaycan'ın kanıtlanmış kaynaklarının dört katı büyüklüğündedir ve Güney Enerji Koridoru'nda senaryoyu değiştirebilir.

Doğu Akdeniz’de, İsrail ve Kıbrıs’ta kısa süre önce bulunan doğalgaz da Türkiye ile AB’nin enerji çeşitlenmesi stratejisinde bir unsur haline gelebilir.

Üçüncü olarak Doğu Akdeniz’de, İsrail ve Kıbrıs’ta kısa süre önce bulunan doğalgaz da Türkiye ile AB’nin enerji çeşitlenmesi stratejisinde bir unsur haline gelebilir. Levant havzasında bulunan doğalgazın yaklaşık 3,4 trilyon metreküp (tcm) olduğu tahmin

edilmektedir.¹⁸ Şirketlere lisans dağıtıldığı ve şirketler tahminlerini sürekli gözden geçirdiği için miktarlar kesin olarak bilinmemekle beraber 2013 yılı itibariyle rezervlerin çoğunun İsrail ve Kıbrıs Münhasır Ekonomik Bölgeleri’nde (EEZ) bulunduğu düşünülmektedir. Lübnan, Filistin ve Suriye karasuları ve EEZ’de daha küçük rezervlerin bulunduğu tahmin edilmektedir,

ancak siyasi istikrarsızlar ve anlaşmazlıklar nedeniyle bu rezervlerin aranması ve üretime geçirilmesi daha uzak bir gelecekte gerçekleşebilecektir. Bu da tahmini İsrail kaynaklarının yaklaşık 480-560 bcm, bundan daha sınırlı olan Kıbrıs kaynaklarının ise 100-170 bcm civarında olduğu anlamına gelmektedir.

Bu rezervlerin bir kısmı bir süre sonra Türkiye’ye ihraç edilerek Güney Doğalgaz Koridoru’na iletilerek Azerbaycan’dan gelen kaynaklara eklenebilir. Bunun için İsrail’den Kıbrıs karasularından (ya da EEZ’den) geçerek Türkiye’ye ulaşacak bir sualtı boru hattı planlanabilir; Türkiye’ye ulaşan gaz iç şebekeden geçerek Avrupa piyasalarına aktarılabilir. Boru hattı en azından İsrail doğalgazını taşıyabilir, ancak ideali bunun Kıbrıs da dahil olmak üzere Doğu Akdeniz’deki çeşitli üreticilerin doğalgazını taşıyan çok kaynaklı bir çözüm olarak düşünülmesidir. Türkiye-İsrail boru hattının ticari avantajları ve jeostratejik yönleri bu boru hattını İsraili ve Türk yetkililerin ciddi olarak düşündükleri bir seçenek haline getirmektedir.

İki önemli siyasi sorun bu seçeneğin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bunlardan birincisi Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerin durumudur. Enerji konusunun Türkiye-İsrail arasındaki yaklaşmayı güçlendirecek birleştirici bir faktör olabileceği doğrudur, ancak uzlaşma sürecinin kırılabilirliği düşünüldüğünde İsrail doğalgaz ihracatında tamamen Türkiye’ye bağımlı olmayı istemeyebilir. İşte bu sebepten İsraili yetkililer Türkiye’ye yapılabilecek boru hattı seçeneğinden açık olarak bahsetseler de alternatif (ya da belki ilâve) ulaşım seçeneklerini devre dışı

18 Ocak 2013 itibariyle 1 bcm civarında olan kanıtlanmış rezervler bunun çok altında kalıyordu.

bırakmamaktadırlar. Bu alternatifler arasında İsrail ve Kıbrıs'ta Sıvılaştırılmış Doğalgaz (LNG) tesislerinin kurulması ya da Mısır'a kurulacak kısa bir boru hattı ve oradaki sıvılaştırma tesislerinden yararlanma da yer almaktadır. İkinci ve daha zor olan konu ise Kıbrıs sorunudur. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre boru hatları bir kıyı devletinin Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde (EEZ) yapılabilir, ancak o kıyı devleti boru hattının EEZ'den geçmesine rıza göstermelidir. Bu açıdan Türkiye-İsrail boru hattı projesine Kıbrıs Cumhuriyeti'nin onay vermesi gerekecektir. Halihazırda Kıbrıs Cumhuriyeti bu seçeneği düşünmemektedir ve Kıbrıs'ta bir LNG tesisi yapılması projesine sıcak bakmaktadır. Ancak Kıbrıs'ta yalnızca Kıbrıs gazı işleyen bir LNG tesisinin ticari açıdan kârlı olması pek mümkün değildir.

Birden fazla ulaşım seçeneğine imkân tanıyacak miktarda kanıtlanmış rezerv bulunursa olası bir çözüm hem Kıbrıs'ta LNG tesisi kurulması hem de İsrail-Türkiye boru hattının inşası olabilir. Bu durumda İsrail doğalgazının bir kısmını Vasilikos'taki LNG tesisine gönderirse Kıbrıs Türkiye-İsrail boru hattına rıza

Olası bir çözüm hem Kıbrıs'ta LNG tesisi kurulması hem de İsrail-Türkiye boru hattının inşası olabilir.

gösterebilir. Bu da Doğu Akdeniz doğalgazının kısmen Türkiye ve Güney Koridoru'na iletileceğini ancak Kıbrıs ve İsrail'in gazın bir kısmını sıvılaştırarak daha kârlı olan piyasalara, özellikle de Asya'ya ihraç edeceği anlamına gelecektir. İleride Doğu Akdeniz doğalgazı müzakerelerin Mart 2012'den beri ilerlemediği

Kıbrıs barış sürecinin yeniden başlaması için bir katalist de olabilir. Bu barış süreci ideal olarak iki bölge ve iki toplumlu bir federasyon temelinde kapsamlı bir çözümle noktalanacaktır. En azından doğal kaynakların yönetimi ve gelir paylaşımı konusunda kısmi bir anlaşmaya varılacaktır. Buna paralel olarak Ankara'ya limanlarını Kıbrıs gemilerine açması çağrısı yapılacak, Kıbrıs da nihayet Kuzey Kıbrıs ile Avrupa Birliği arasında doğrudan ticaret yapılmasına rıza gösterecektir. Bu arada AB-Türkiye arasındaki katılım süreci 13 müzakere başlığının üzerinde AB ve Kıbrıs vetosunun kalkmasıyla ivme kazanacaktır. Bütün bunlar olursa Doğu Akdeniz doğalgazı hem Doğu Akdeniz'de barışın sağlanmasına, hem Avrupa'nın enerji güvenliğine, hem de AB-Türkiye ilişkilerinin yakınlaşmasına katkıda bulunmuş olacaktır.

Türkiye'nin güvenilir bir enerji merkezi haline gelebilmesi ve böyle algılanabilmesi için kaynakların çoğalması gerekli

ancak yetersiz bir koşuldur. Belki de bir enerji merkezinin yerine getirmesi gereken en önemli koşul yurt içindeki enerji düzenleme çerçevesinin şeffaf, enerji piyasasının da açık olmasıdır. Bu şeffaflığın ve rekabetçi yapının olmadığı durumda bir ülkenin doğalgaz merkezi haline gelme olasılığı ortadan kalkacaktır. İdeal olarak Türkiye'nin kurallarını ve yasalarını AB'nin Üçüncü Enerji Paketi ile uyumlaştırması, özellikle doğalgaz arz, iletim ve sistem operasyonlarını ayrıştırması ve topraklarından geçen boru hatlarına üçüncü tarafların şeffaf bir şekilde ulaşmasını sağlaması gerekmektedir.¹⁹ Bu da Türkiye devlet enerji şirketi BOTAŞ'ın

Türkiye'nin güvenilir ve verimli bir enerji merkezi haline gelmesi tartışmasız olarak Kıbrıslı Rumların yararına olacaktır.

stratejik enerji güzergâhları üzerindeki kontrolünü kaybedeceği anlamına gelecektir.²⁰ Ancak bu aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel tedarikçilerin baskın konumlarını suistimal etme riskine karşı kendini koruyacağı anlamına da gelir. Türkiye bugüne kadar AB enerji muktesebatını benimsemesini gerektirecek

olan Enerji Topluluğu'na girmeyi reddetmiştir. Haklı olarak enerji muktesebatını katılım süreci bağlamında benimsemeyi tercih etmektedir. Türkiye'yi güvenilir ve şeffaf bir enerji merkezi haline gelmesi AB'nin yararınadır, bu nedenle enerji faslının henüz açılmış olmaması AB çıkarlarıyla çelişmektedir. 2009'dan bu yana Türkiye (ve Kıbrıslı Türkler) ile Doğu Akdeniz'de enerji arama haklarına ilişkin düştüğü anlaşmazlıktan ötürü enerji faslını bloke eden tarafın Kıbrıs olması daha da ilginçtir. Kıbrıs doğalgazının Avrupa'ya Türkiye üzerinden ulaştırılması – Kıbrıs'taki LNG tesisine ilişkin belirsizlik devam ettiği sürece - Kıbrıs'ın en azından dışlayamayacağı bir seçenektir – Türkiye'nin güvenilir ve verimli bir enerji merkezi haline gelmesi tartışmasız olarak Kıbrıslı Rumların yararına olacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında enerji alanında artmakta olan bir karşılıklı bağımlılık vardır. 2000'lerin başında Türkiye'nin katılım süreci başladığından beri Türkiye ile Avrupa Birliği'nin enerji gelecekleri daha derin bağlarla birbirine

19 TANAP ve daha sonra TAP lehine iptal edilen ilk Nabucco boru hattı projesi, boru hattı boyunca, Üçüncü Tarafların Erişimi ve ayrıştırma da dahil olmak üzere AB kurallarıyla uyumlu, hükümetlerarası anlaşmalarla düzenlenecek olma avantajına sahipti. Aynı şey TANAP için sözkonusu değil.

20 Prensipite 2001'de kabul edilen Türkiye Doğalgaz Piyasası Yasası Türk doğalgaz piyasasına rekabeti getirmiş ve piyasa faaliyetlerini yasal olarak ayrıştırarak piyasanın teknelci yapıcısını ortadan kaldırmıştır. Ancak uygulamada BOTAŞ hâlâ doğalgaz boru hatlarının inşası ve işletmesinden sorumludur, doğalgaz ithal eder ve yapay olarak düşük tutulan bir doğalgaz toptan fiyatı belirleyerek potansiyel katılımcıların toptan gaz piyasasına girmesini engeller.

bağlanmıştır. Her iki taraf da enerji güvenliklerine çok değer vermekte ve bu güvenliği sağlamanın en önemli yolu olarak kaynakların çeşitlendirilmesini görmektedir. Her iki taraf da yapımı devam eden Güney Koridoru için ana kaynaklar olarak Azerbaycan ve daha sonra Irak ve Doğu Akdeniz'e (ve eğer nükleer sorunu çözülebilirse İran'a) odaklanmış durumdadır. Bazıları AB ile Türkiye arasında enerji alanındaki işbirliğinin katılım sürecinden bağımsız olarak derinleşebileceğine inanmaktadır. Bu belli bir yere kadar doğrudur. Türkiye'nin coğrafyası ülkenin Güney Koridoru'nda önemli bir transit devlet olacağına işaret etmektedir. Ancak eğer Türkiye'nin amacı güvenilir bir enerji merkezi haline gelmekse kaynakların çoğaltılması gerekli ama yeterli olmayan bir çözüm olacaktır. En az kaynaklar kadar önemli, hatta onlardan daha da önemli olan konu Türkiye'de enerji düzenlemeleri çerçevesi ve enerji piyasasının güvenilirliği ve verimidir. Bu açıdan gerekli reformların yapılması için en iyi güvence, Türkiye'de enerji düzenlemelerinin AB enerji müktesebatı ile uyumlaştırması ve Türkiye'nin Avrupa Enerji Topluluğu'na katılmasıdır; bu da gerçekçi olarak ancak katılım müzakerelerinde enerji başlığının açılmasıyla başarılabilir. Bu başlığın açılması kesinlikle hem Türkiye'nin, hem AB'nin, hem de özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yararına olacaktır. Diğer bir deyişle, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki enerji işbirliği tam potansiyeline ancak inandırıcı bir katılım süreci dahilinde ulaşılabilir.

IV Dış Politika

2009 raporumuzda da belirttiğimiz gibi, 21. Yüzyılda Türkiye özellikle bulunduğu bölgede dış politikalarını dikkate değer biçimde güçlendirdi. Soğuk Savaş'ın sonuyla birlikte Türkiye'ye komşu bölgeler onları tanınmayacak hale getiren bir dönüşüm yaşadılar. Birden bire Doğu-Batı çatışmasının bir sonucu olarak on yıllar boyunca kapalı kalan sınırlar açıldı, dondurulmuş olan ilişkiler ısınmaya başladı. Türkiye diplomasi, güvenlik, ticaret, enerji ve göç gibi alanlarda kimi zaman bağımsız biçimde, kimi zaman da Batılı ortaklarıyla işbirliği yaparak kuzey, doğu ve güneyindeki komşularıyla yeni ilişkiler kurdu. Soğuk savaş örtüsünü üzerinden atan Türkiye dış politikası gitgide daha dışa dönük hale geldi ve bölgesindeki etkisini derinleştirmek için elindeki bütün sert ve yumuşak güç araçlarını devreye soktu.

2000'lerde Orta Doğu Türkiye'nin en belirgin ve yoğun, ama aynı zamanda düzensiz ve tartışmalı ilgisine hedef oldu. 2003'te Irak'a karşı ABD liderliğinde başlatılan savaştan beri Türkiye güney komşusuyla gitgide daha fazla ilgilenmeye başladı. 2003 savaşı önceleri, Kürt sorununu ve Irak'ın toprak bütünlüğü ile ilgili endişeleri Irak'ın komşularını birleştiren bir unsur haline getirdi. 2000'li yıllarda Türkiye ile İran güvenlik alanında işbirliği yapmaya başladılar ve ortak sınırlarını PKK ve destekçilerine karşı koruma çabalarını artırdılar. Suriye konusunda ise Irak'ın toprak bütünlüğü ile ilgili ortak kaygılar ve Türkiye'nin 2003-2005 yıllarında ABD'nin Suriye'yi tecrit etme çabalarına karşı çıkması Türkiye-Suriye arasındaki ilişkileri sıkılaştırdı ve iki ülke arasında 2009'da bir Stratejik İşbirliği Konseyi kuruldu. Biraz gecikmeyle de olsa Irak-Türkiye ilişkileri de gelişmeye başladı. ABD ordusunun Irak'tan çekilme kararı ve 2007'de PKK ile mücadele konusunda ABD-Türkiye-Irak işbirliğinin başlatılması Türkiye ile Irak, özellikle de Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (KRG) arasındaki ilişkileri

canlandırdı. 2007-2008'de Türkiye Irak'ta Kürt Özerk yönetimini tanıdı, KRG ile resmi ilişki kurdu ve Irak'taki toplumsal, siyasi ve ekonomik etkisini derinleştirdi. İkili ticarete bir patlama yaşandı (bkz. Tablo 1) ve iki ülke 2009'de Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurdu. 21. yüzyılın ilk on yılında Türkiye yoğun bir şekilde Orta Doğu'da arabuluculuğa soyundu. Bu arabuluculuk çabalarının en önemli iki örneği 2004 ve 2008'de İsrail ve Suriye arasındaki görüşmelerde ve 2010'de Türkiye ile Brezilya'nın aracılık etmeye çalıştığı P5+1 ülkeleri ile İran arasındaki nükleer müzakerelerde yaşandı.

Bu yıllarda Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "komşularla sıfır sorun" vizyonunda tek bir aksama yaşanmıştı. İkinci intifadadan başlayarak İsrail ile Filistin arasındaki anlaşmazlığın alevlenmesi ve özellikle de İsrail'in 2008-2009'da Gazze'ye yaptığı saldırılarla birlikte Türkiye ile İsrail arasındaki ikili ilişkiler karmaşık bir hal aldı. 1990'larda yaşanan derin stratejik işbirliğinden sonra Türkiye-İsrail ilişkileri ciddi bir düşüşe geçti. İkili ilişkiler İsrail Savunma Güçleri'nin, İsrail'in Gazze şeridinde uyguladığı ablukayı delerek Gazze'ye insani yardım taşıyan uluslararası bir filonun bir parçası olan Türkiye bandıralı Mavi Marmara gemisinde bulunan sekiz Türk ve bir Türk-Amerikalı vatandaşı öldürmesiyle en olağandışı seviyeye ulaştı. 2013'te yaklaşık üç yıllık bir diplomatik açmazdan sonra ABD'nin Türkiye ile İsrail arasında arabulucuk yapmasıyla bir yakınlaşma gerçekleşti. Ayrıca Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de bulunan doğalgaza ilgisi ve Suriye'de içsavaşın çıkmasıyla İsrail ile Türkiye Esad rejimine karşı benzer bir konum benimsedi ve iki ülke arasında yeniden bir ortak zemin oluştu. Bunların yanı sıra iki ülke arasındaki ticaret ve yatırımlar son yıllarda düzenli olarak artmış ve toplam ticaret hacmi 2012'de 4 milyar doları aşmış, İstanbul ile Tel Aviv arasına otuzdan fazla uçuş konulmuştur; bütün bunlar Türkiye-İsrail temaslarının ne denli yoğun olduğunu göstermektedir.

Bölgedeki bütün düzeni altüst edebilecek olan Arap ayaklanmaları 2011 yılında işte böyle bir bağlamda ortaya çıktı. Önce Ankara birçoklarının Arap dünyasında demokratik dönüşüm olarak sevinçle karşıladığı süreçten memnun oldu. Bu nedenle Başbakan Erdoğan Mısır'da Hüsnü Mübarek'e istifa çağrısında bulunan ve Tunus'ta Zine El-Abidin Bin Ali'nin iktidardan düşmesini memnuniyetle karşılayan ilk Batılı lider oldu. Benzer bir

şekilde Ankara Beşşar Esad'ın yönetmindeki Suriye ile arasındaki ilişkiyi kullanarak ülkeyi reforma gitmeye ikna etmeye çalıştı. Türkiye'nin bölgede demokratikleşmeyi teşvik etmesinin arkasında yatan düşünce, ekonomik ve siyasi açıdan daha açık bir bölgenin Türkiye'nin önüne daha fazla siyasi ve ekonomik fırsat getireceği idi. Türkiye hükümeti ayrıca bu ülkelerin çoğunda gerçek demokratik bir tepkinin siyasi İslam'la ilişkilendirilen kadroları

Türkiye'nin bölgede demokratikleşmeyi teşvik etmesinin arkasında yatan düşünce, ekonomik ve siyasi açıdan daha açık bir bölgenin Türkiye'nin önüne daha fazla siyasi ve ekonomik fırsat getireceği idi.

iktidara getireceğini bekliyordu. Kökleri siyasi İslam'a uzanan AKP ile Mısır, Tunus, Fas, Libya, Suriye ve ötesinde Müslüman Kardeşlerin farklı biçimleri arasında mevcut yakınlık göz önüne alındığında Arap dünyasındaki demokratik dönüşüm Türkiye'nin bölgedeki etkisini daha da güçlendirecekti. Önceleri Türkiye'nin beklentileri kısmen yerine geldi; Avrupa ve batıda Türk "modelinin" bölgenin güneyinde bir örnek olarak benimsenebileceğine dair coşkulu yorumlar yapıyordu. Böylece Türkiye düzeni

belirleyen ve ekonomik liberalizasyon, sivil-ordu ilişkilerinin yeni bir dengeye oturtulması ve demokrasi ile İslam arasında uyum yaratılması konusunda esin kaynağı olabilecek bir güç olarak görülüyordu. Türkiye özellikle Kuzey Afrika'da siyasi ve ekonomik nüfuzunu artırdı. Bu açıdan en önemli ülke Mısır'dı ve Ankara, Kahire'de iktidarı eline geçiren Müslüman Kardeşler ile arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamaya kararlıydı.

2013'e gelindiğinde bu bağlam tamamen değişmişti. Mısır'da Muhammed Mursi'yi deviren askeri darbe ve Suriye'de Beşşar Esad rejiminin yeniden üstünlük kazanmaya başladığı iç savaşın alevlenmesiyle Orta Doğu'da dönüşümü savunanların başında gelen Türkiye'nin bölgesel rolü sorgulanmaya başladı. Kahire'deki askeri darbe sonrasında Türkiye-Mısır ilişkileri kötüye gitti. Bunun sonucu olarak Türkiye'nin Mısır ordusunu destekleyen Körfez ülkeleriyle, özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile arası bozuldu. Türkiye'nin Suriye hakkındaki dış politikası ise daha da sorunlu bir hal aldı. Beşşar Esad Ankara'nın reform çağrısını geri çevirdikten ve kendi halkına karşı geniş çaplı katliamlar uygulamaya başladıktan sonra Türkiye ile ilişkileri daha da sertleşti. Ankara Esad rejimine karşı hakettiği eleştirileri yöneltmeye karar verdiği gibi komşusunda rejim değişikliğinin fitilini ateşlemekte etkin bir rol üstlendi. Böylece Ankara önce

Suriye'deki sivil muhalefete, daha sonra da askeri muhalefete açık desteğini vermeye başladı. Yapılan hesap, Esad rejiminin günlerinin sayılı olduğu ve muhalefete yardım ederek olayların hızlandırılacağı inancı üzerine kuruluydu. Bu yaklaşım Türkiye'nin İran ve Irak ile ilişkilerini de tehlikeye attı. Ne var ki Suriye rejimi beklenenden daha dayanıklı çıktı. İlk aylarda yaşanan askeri yenilgilerden sonra bir savunma hattı kuruldu ve Şam hükümetine yönelik tehditler bertaraf edildi. Çatışmaların uzaması Ankara'yı kaygılandırmaya başladı. Türkiye, sayıları gittikçe artan Suriyeli mülteciler, Suriyeli Kürtlerin – özellikle de PKK yanlısı Demokratik Birlik Partisi (PYD) – güç kazanması ve bu çalkantılı bölgede bir diğer özerk Kürt yönetiminin kurulması olasılığının artması ve El Nusra Cephesi ve Irak ve Suriye İslam Devleti gibi El Kaide ile bağlantılı aşırı İslamcı grupların nüfuzunun artması gibi sorunlarla yüz yüze geldi.

Son yirmi yılda Türk dış politikasında gerçekleşen dönüşüme bakıldığında başlıca iki özellik göze çarpar. Bunlardan birincisi ve en belirginini, Türkiye'nin dış politika kapsamının önemli ölçüde genişlemesidir. Diplomatik girişimler, ticaret hacimleri, insan hareketleri, kalkınma desteği düzeyleri, askeri misyonlara katılım ya da kültürel etkinlikler gibi farklı alanlarda Türkiye'nin bölgedeki mevcudiyeti gittikçe artmaktadır. Bu, Türkiye ile Suriye ya da Mısır arasında artan sorunlar örneğinde ya da 2009'da Ermenistan'la yarım kalan uzlaşma girişiminde görüldüğü gibi Türkiye'nin dış politika girişimlerinin her zaman başarılı olduğu anlamına gelmez. Ancak Türkiye'nin dikkate alınması gereken bir bölgesel aktör haline geldiği kesin bir gerçektir.

İkinci olarak, Türkiye dış politikası, Türkiye'nin büyük ölçüde Batı'ya bağımlı olduğu Soğuk Savaş ve onu izleyen ilk yıllara göre çok daha özerk hale gelmiştir. Türkiye bugün çok çeşitli yerel, bölgesel ve küresel faktörlerle yüzyüzedir ve bu nedenle çevresindeki bölgelerle daha yoğun ve bağımsız

ilişkiler kurmaktadır. Bu Türkiye'nin Batı'yla anlaşmazlığa düştüğü anlamına da gelmez. 2004 yılında Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs sorununun çözümü için BM'nin desteklediği Annan Planı'nı kabul etmeleri, Güney Enerji Koridoru'nda

Türkiye-AB-ABD işbirliği ya da Türkiye ile Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (KRG) arasındaki ilişkilerin iyileşmesi gibi girişimler Türkiye'nin hem Avrupa hem de Amerika Birleşik Devletleri ile aynı yaklaşımları paylaştığını göstermektedir.

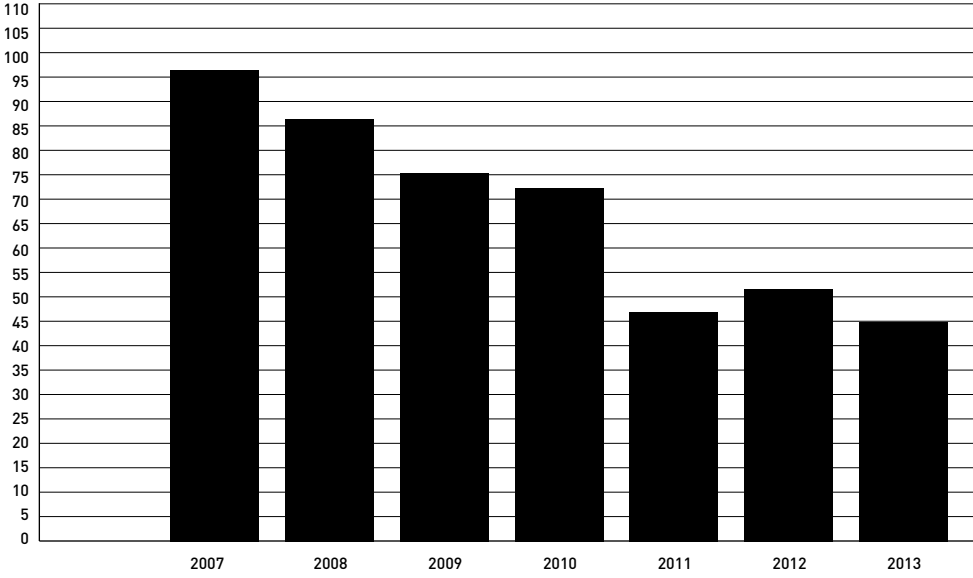
Türkiye bugün çok çeşitli yerel, bölgesel ve küresel faktörlerle yüzyüzedir.

Türkiye Suriye'deki iç savaşın gitgide daha radikalleşmesinin getirdiği risklerin bilincindedir, ayrıca Suriye mülteciler krizi artık sürdürülemez bir hal almış ve çok taraflı uluslararası önlemler alınmadan çözümü imkânsız hale gelmiştir; bu nedenle Orta Doğu'da Türkiye ile Avrupa arasında daha derin işbirliği yapılmalıdır. Ancak uluslararası, bölgesel ve yerel etmenlerden ötürü bugün Türkiye dış politikası daha önce hiç olmadığı derecede özerk hale gelmiştir. Batıyla beraberliği devam etse de Türk dış politikası Cumhuriyet tarihinde ilk defa ülkenin stratejik özerkliğini kurmaya bu kadar fazla çaba göstermektedir.

Türkiye'nin bölgesinde artmakta olan mevcudiyeti ve özerklik dürtüleri Avrupa Birliği açısından önemli sonuçlara sahiptir. Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin stratejik önemi gittikçe daha fazla anlaşılmaya başlanmış ve Türkiye ile dış politika konusunda yakın işbirliği yapılmasına dair artan bir görüş birliği oluşmuştur. Özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu açısından bütün AB üyesi ülkeler, hatta Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkanlar dahi, Türkiye'yi stratejik ortak olarak görmektedir. Özellikle Arap ayaklanmalarının ortaya çıkışından beri Türkiye hem dış politikada özerkliğini korumaya hem de çoktaraflı adımlar atmaya çalışmış, hem AB hem de ABD nezdinde işbirliği arayışına girmiştir. Aynı zamanda AB ve üye devletler, tarihsel bir dönüşüm yaşamakta olan komşu bölgelerde Türkiye ile ortak hareket etmenin önemini geçmişte hiç olmadığı kadar anlamışlardır.

Kimileri AB ile Türkiye'nin dış politikalarını katılım sürecinden bağımsız olarak koordine edebileceğini düşünmektedir. Enerji alanında olduğu gibi dış politikada da bu belli ölçüde doğrudur. AB ve Türkiye dış politika konusunda düzenli bir diyalog kurmuştur ve katılım sürecinin ilerlemediği son birkaç yıl içinde bu diyalog daha da yoğunlaşmıştır. Özellikle AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton ve Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 2010'dan bu yana Batı Balkanlar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu, Somali Yarımadası, Afganistan/Pakistan, Rusya, Güney Kafkaslar, Orta Asya, terörizmle mücadele ve nükleer silahsızlanma konularında düzenli olarak yapıcı görüşmeler yapmaktadır. Türkiye Dışişleri Bakanı da AB Gymnich toplantılarından (gayriresmi AB dışişleri bakanları toplantıları) bazılarına katılmıştır.

Şekil 6: Türkiye'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Bildirgeleriyle Uyumu

Kaynak: Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporları

Ne var ki, aynı enerji konusunda olduğu gibi AB-Türkiye dış politika işbirliğinin genişleme süreci dışında gelişmeye devam edeceğine inanmak büyük bir hata olur. Güvenilir bir katılım süreci olmadığı sürece Türkiye kendisini Avrupa Birliği ile işbirliği yapmaya ve uyumlu hareket etmeye zorunlu hissetmeyecektir.

Güvenilir bir katılım süreci olmadığı sürece Türkiye kendisini Avrupa Birliği ile işbirliği yapmaya ve uyumlu hareket etmeye zorunlu hissetmeyecektir.

Türkiye'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası bildirgeleriyle uyumlu davranma oranının müzakerelerin durma aşamasına gelmesinden sonra ciddi ölçüde azalması bir tesadüf değildir (bkz. Şekil 6). Bağımsız Türkiye Komisyonu Türkiye ile Avrupa Birliği arasında daha yakın işbirliği sağlanmasının stratejik değerini kabul etmekle birlikte, bu işbirliğinin ancak genişleme sürecinin harekete geçirilmesiyle, özellikle de Türkiye ile katılım müzakerelerinin 31. faslının açılmasıyla azami düzeye taşınabileceği kanaatindedir.

Sonuçlar

1. Bağımsız Türkiye Komisyonu olarak *Avrupa'da Türkiye: Kısır Döngüyü Kırmak* başlıklı son raporumuzdan bu yana Türkiye'deki ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki gelişmeleri yakından izledik. 2009'da ele aldığımız Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki kısır döngünün raporu izleyen yıllarda belirgin biçimde derinleştiğini gözlemledik. 2010 ile 2013 arasında yeni müzakere başlığı açılmadı ve diğer başlıklar üzerindeki vetolardan hiçbiri kaldırılmadı. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yönelik güvensizliği ve hoşnutsuzluğu artarken kendi iç krizleriyle meşgul olan Avrupa

Ayrıca Türkiye ve bölgesindeki yeni gelişmeler AB çıpasına her zamankinden daha fazla gereksinim duyulduğunu göstermektedir.

Birliği Türkiye'nin katılım sürecini neredeyse tamamen gözardı etti. 2013 yılına geldiğinde Türkiye ile AB arasında olası yeni bir başlangıcın sinyalleri görülmeye başlandı. Fransa Cumhurbaşkanı Hollande'ın Türkiye'ye karşı çok daha açık olması, katılım müzakerelerinde yeni bir başlık açılması ve Almanya'daki Hıristiyan Demokrat-Sosyal Demokrat

koalisyon hükümetinin imtiyazlı ortaklığı hiç zikretmemesi, Başbakan Erdoğan'ın Brüksel ziyareti ve belki hepsinden de öte, Türkiye ile AB arasında imzalanan yeniden kabul anlaşması ve vize liberalizasyonu diyalogu bizi 2014'ün Türkiye'nin katılım süreci açısından ilerlemelerin yeniden başladığı ve daha sağlıklı bir zemine oturduğu bir yıl olabileceğine inandırdı. Ayrıca Türkiye ve bölgesindeki yeni gelişmeler AB çıpasına her zamankinden daha fazla gereksinim duyulduğunu göstermektedir.

2. Türkiye'de son yıllarda siyasi reform yolunda önemli çabalar harcandı. Türkiye birçok açıdan önemli adımlar attı. Türkiye'de sivil-ordu ilişkileri şimdi AB üye ülkelerindeki standartlara yaklaşmış durumdadır. Sivil hayata askeri müdahaleler dönemi tamamen geride kalmış görünüyor. Kürt sorunu açısından

Türkiye hükümeti Kürt milliyetçi hareketiyle uzlaşmaya varma yolunda cesur bir süreç başlatmıştır. Sürecin önündeki yol uzun ve engebelidir fakat Türkiye'nin bundan yalnızca yirmi yıl önce nerede olduğu düşünülürken bugüne kadar elde edilen sonuçların tarihi önemi olduğu söylenebilir. Ancak şunu da belirtmek isteriz ki, özellikle ifade özgürlüğü, yargı reformu, kuvvetler ayrımı ve hukukun üstünlüğü gibi önemli bazı konularda ileri doğru atılan adımların yanında bir o kadar da geri adım atılmıştır. Türkiye'nin demokrasisini güçlendirme yolunda yaşadığı güçlüklerin temelinde ülkedeki siyasi güçler ve devlet ile sivil toplumun bazı kesimleri arasında derinleşen kutuplaşma yatmaktadır. Yeni bir sivil anayasa üzerinde anlaşmaya varılamaması, Gezi Parkı'nda patlak veren gösteriler ve 2013 sonunda Türkiye'yi kuşatan yolsuzluk skandalı bu tatsız kutuplaşmanın farklı dışa vurumlarıdır. Türkiye demokrasisinin güçlenmesine yardımcı olabilecek inandırıcı bir AB katılım süreci,

Bağımsız Türkiye Komisyonu olarak ilişkilerin yeni bir ivmeyle ilerleyebilmesi için katılım müzakerelerinde yargı ve temel haklar ve adalet, özgürlük ve güvenlik fasılları olan 23 ve 24. başlıkların açılmasının çok iyi bir başlangıç olacağına inanıyoruz.

AB'nin reformları teşvik etmesi ve merkezkaç güçler tarafından birbirinden koparılmış olan farklı aktörleri bir araya getirebilme kabiliyeti sayesinde harekete geçirilebilir. Türkiye ile AB arasında sağlıklı bir ilişki kurulabilmesi de Türkiye'nin siyasi sorunlarını gidermeye ve demokratik reform yoluna yeniden girmeye çabalamasıyla mümkün olabilir. Türkiye'de yetkililerin 2001-2002'de katılım sürecinin verdiği ivmeyle dev bir reform sürecini başlattıkları gibi 2014'te AB-Türkiye katılım sürecine yeni bir başlangıç yapılması, Türkiye'nin girmek üzere olduğu bir yıllık seçim süreci sonrası (Mart 2014'te yerel seçimler, Ağustos

2014'te Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Haziran 2015'te de genel seçimler yapılacak) iktidara gelecek yeni yönetim üzerinde benzer bir etki yapabilir. Bağımsız Türkiye Komisyonu olarak ilişkilerin yeni bir ivmeyle ilerleyebilmesi için katılım müzakerelerinde yargı ve temel haklar ve adalet, özgürlük ve güvenlik fasılları olan 23 ve 24. başlıkların açılmasının çok iyi bir başlangıç olacağına inanıyoruz.

3. Ekonomik kalkınma açısından Türkiye oldukça dayanıklı bir tablo sergilemiş ve küresel mali kriz sırasında ayakta kalmayı ve krizin Euro bölgesi üzerindeki etkilerini oldukça iyi atlatmayı başarmıştır. Ancak Türkiye de kısa vadeli şoklardan etkilenebilir

ve bu şoklar mevcut ekonomik başarısını olumsuz etkileyebilir; ayrıca Türkiye'nin orta gelir grubundan çıkıp yüksek gelirli ülkeler arasına katılması da garanti değildir. Türkiye'ye kısa vadeli krizlerden koruma sağlayacak ve en önemlisi yüksek gelirli ülkeler arasına çıkmak için gerekli sıçramayı yapmasına yardımcı olacak yapısal reformlar gereklidir; Bağımsız Türkiye Komisyonu bu konuda başarılı olabilmek için güvenilir bir AB katılım sürecinin şart olduğuna kuvvetle inanmaktadır.

4. Türkiye'nin katılım sürecinin başlangıcından bu yana AB-Türkiye ilişkileri ilk bakışta katılım süreciyle ilgisi yokmuş görünen bir dizi alanda belirgin ölçüde derinleşmiştir. Enerji alanında AB ile Türkiye arasındaki karşılıklı bağımlılık katılım sürecinin durmasına rağmen artmıştır. Türkiye Güney Enerji Koridoru'nda önde gelen bir transit ülke olarak yer edinmiş ve Azeri doğalgazının TANAP ve TAP üzerinden taşınması için yapılan son anlaşmalar da henüz oluşma aşamasında olan Güney Koridoru'nun somut göstergeleri olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak hızlı büyüyen ve enerji gereksinimi yoğun bir ülke olarak Türkiye yalnızca bir transit ülke olmakla yetinmiyor ve enerji merkezi haline gelmek istiyor. Türkiye özellikle Doğu Akdeniz ve Irak'tan taşınacak yeni doğalgaz kaynakları için hem önemli bir tüketici hem de iyi bir güzergâh olabilir. Doğu Akdeniz konusunda, Kıbrıs'ın Münhasır Ekonomik Bölgesi'nden geçirilmesi planlanan İsrail-Türkiye boru hattı da Kıbrıs barış sürecinde ilerlemeye katkıda bulunabilir. Ne var ki Türkiye ve AB enerji alanındaki işbirliklerine Türkiye'nin AB üyelik sürecinden bağımsız olarak devam etseler dahi, Türkiye'nin AB için güvenilir, etkin ve şeffaf bir enerji merkezi haline gelmesi en iyi yolu enerji başlığının açılmasıdır.

5. Daha geniş bir açıdan bakıldığında 21. yüzyılda Türkiye'nin dış politikası komşu bölgelerde ve ötesindeki coğrafyalarda çok daha etkin bir hale gelmiştir. Diplomatik girişimler, ticaret, insan hareketleri, kalkınma yardımı, askeri misyonlar ya da kültürel etkinlikler açısından Türkiye'nin bölgesel ve küresel rolü tartışılmaz bir yükselişe girmiştir. Ancak bu Türkiye'nin dış politika girişimlerinin her zaman başarılı olduğu anlamına gelmemektedir. Türkiye'nin Suriye ile ilgili yaşadığı şiddetli sorunlar, Mısır ile ilişkilerin kötüye gitmesi, İran, Irak ve İsrail ile arasındaki karmaşık ilişkiler ve Kıbrıs ve Ermenistan konusunda ilerleme kaydedememesi bunun birer göstergesidir. Yine de herşeye rağmen, 21. yüzyılın Türkiye'si dikkate alınması

gereken bir bölgesel güçtür. AB ülkelerinde Türkiye'nin stratejik önemi gittikçe daha fazla anlaşılmakta ve Türkiye ile dış politika alanında yakın işbirliği yapılması konusunda genel bir görüş birliği bulunmaktadır. Bağımsız Türkiye Komisyonu, dış politika konusunda AB-Türkiye arasındaki işbirliğinin tam potansiyeline ancak Türkiye'nin katılım müzakerelerinde 31. başlığın açılmasıyla ulaşabileceğini düşünmektedir.

6. İçinden geçtiğimiz çalkantılı dönemde istikrarlı, demokratik ve müreffeh bir Türkiye, hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye'nin daha önce hiç olmadığı kadar yararınadır. Türkiye'ye demokratikleşme sürecini yeniden başlatmasını

İçinden geçtiğimiz çalkantılı dönemde istikrarlı, demokratik ve müreffeh bir Türkiye, hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye'nin daha önce hiç olmadığı kadar yararınadır.

ve siyasi sorunlarını aşması çağrısında bulunuyoruz. Bu bağlamda inandırıcı bir katılım sürecinin yeniden başlamasının Türkiye'nin iç çatlaklarını giderebilmesine ve siyasi reformları hızlandırabilmesine destek vereceğine kuvvetle inanıyoruz. Katılım süreci Türkiye'nin krize yakalanmadan ekonomik kalkınma yolunda devam etmesi için gerekli ekonomik reformları gerçekleştirmesine de yardımcı olacaktır. Ayrıca enerji ve dış politika gibi stratejik konularda AB

ile Türkiye arasındaki işbirliğinin tam potansiyeline ulaşmasını sağlayacaktır.

Bağımsız Türkiye Komisyonu hem Türkiye hem de Avrupa Birliği'nde yaşanması gereken değişimin kaçınılmaz bir hale geldiğine kuvvetle inanmaktadır.

Bağımsız Türkiye Komisyonu 2009 Raporu Sonuç Bölümü

1. AB Konseyi'nin 2005 yılında Türkiye ile katılım müzakerelerini başlatma yönünde aldığı karar, Türkiye'nin Avrupa'daki yapılarla tam olarak bütünleşmesinin önünü açmıştır. Nitekim bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden beri benimsediği, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin başta Avrupa Konseyi olmak üzere Avrupa nezdindeki pek çok örgüte üye olmasıyla hız kazanmış olan bir hedeftir. Ne yazık ki AB'nin devlet ve hükümet başkanlarının oybirliğiyle aldıkları kararın hemen ardından bazı Avrupalı liderlerin yaptıkları olumsuz yöndeki açıklamalar, tam üyeliğe alternatif birtakım düzenlemeleri nihai hedef olarak benimseme çabaları ve müzakerelerin önüne konan engeller sürecin raydan çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda Türk halkının Avrupa'yla uyum sürecine verdiği destek önemli ölçüde azalmış ve hükümetin ülkeyi dönüştürme konusundaki kararlılığını zayıflatmıştır. Bu durum, Türkiye'nin üyeliğine şüpheyle yaklaşan ve reformların gerçekleşmemesinin Türkiye'nin AB üyeliğine layık olmadığını kanıtı olduğunu ileri süren Avrupalıların elini güçlendirmiştir. Bağımsız Türkiye Komisyonu'na göre, bu kısır döngünün bir an önce kırılması gerekmektedir, bu hem Türkiye'nin hem de Avrupa Birliği'nin yararına olacaktır. Bu, hem Avrupalı hem de Türk liderlerin tavır değişikliği göstermesini gerektirecektir. Avrupa hükümetleri taahhütlerini yerine getirmeli, Türkiye'ye adil davranmalı ve hak ettiği saygıyı göstermelidir. Türkiye ise hükümeti ve muhalefetiyle dinamik ve geniş tabanlı bir reform süreci başlatarak Avrupada bulunan çok sayıdaki destekçisini teşvik etmeli ve AB'ye katılım konusundaki istekliliğini ve ciddiyetini teyit etmelidir.

2. AB Konseyi'nin kararı son derece netti: Türkiye ile

müzakerelerin ortak hedefi katılımdır, “imtiyazlı ortaklık” ya da “özel ilişki” gibi belirsiz bir alternatif değildir. Bu tür kavramlar Türkiye’yi AB’nin siyasi karar alma mekanizmasının dışında bırakacak ve mevcut ortak üyelik ve gümrük birliği üyeliği statülerine çok az bir katma değer ekleyecektir. Dahası, söz konusu müzakerelerin, doğası gereği üyeliği hedefliyor olması gerekir. Hiç bir ülke AB müktesebatının benimsenmesi için gereken çok sayıda zorlu reformu gerçekleştirme işini nihai hedef tam bütünleşme olmadığı sürece üstlenmeyecektir. Ne var ki, başka müzakerelerde olduğu gibi burada da üzerinde mutabık kalınan hedefe ulaşılabileceğinin bir garantisi yoktur. Bu bakımdan, Türkiye’nin katılım müzakerelerinin açık uçlu bir süreç olduğu bir gerçektir.

3. 2000-2005 yılları arası gerçekleşen dönüşümün altın çağından sonra Türkiye, reformları aynı ivmeyle devam ettirememiştir. Bu yavaşlama kısmen AB içindeki Türkiye karşıtlığına ve genel yön kaybına bir tepkiydi, fakat aynı zamanda da AKP’nin kararlılık eksikliğinden ve ülke içindeki karışık gelişmelerden kaynaklanıyordu. Hükümeti devirme planları, AKP’nin kapanması için Anayasa Mahkemesinde açılan dava ve ordunun kamuoyuna açık bir şekilde yaptığı müdahale tehdidi, ordu, yargı ve siyasi partiler içindeki laik gruplarla bağlantılandırılan gelişmelerdi. Bu sorunlar şu anda azalmış durumdadır ve iktidar partisi 2007 ve 2009 seçimlerinde seçmenin önemli oranda onayını almış durumdadır. Hükümet AB reformlarına yönelik yeni bir Ulusal Program oluşturmuştur. Bu aşamada reform sürecini canlandırmak için hem AB’ye hem de kendi halkına vermiş olduğu sözü tutması gerekir. Bu kapsama özellikle dahil olan konular, yeni bir anayasanın yürürlüğe konması, işleyen bir kamu denetçisi (ombudsman) kurumu, dini örgütlerin tam özgürlüğe kavuşturulması, kültürel özgürlüklere saygı ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi konularıdır.

4. Kıbrıs’ta iki toplumun liderleri arasında devam etmekte olan görüşmeler, adadaki bölünmüşlüğü sona erdirilebilmesi ve uzun süredir süren bu ihtilafın her iki taraf açısından da kabul edilebilir federal yapıda bir çözümle sonuçlanabilmesi için en iyi ve muhtemelen en son şanstır. Ulaşılabilecek olumlu bir sonuç sadece her iki taraf için yararlı olmakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye’nin AB üyelik süreci önündeki tehlikeli bir engeli ortadan kaldıracak ve Akdeniz’in bu bölgesindeki istikrara hizmet edecektir. Bunun başarılabilmesi için, adanın AB içinde de ciddi bölünmelere yol

açacak şekilde kesin hatlarla bölünmesi demek olacak, Türkiye-AB müzakereleri duracaktır. Üzerinde mutabık kalınan bir çözüme ulaşılması her ne kadar aslen iki toplumun ve onların liderlerinin sorumluluğunda ise de başta Yunanistan ve Türkiye olmak üzere Avrupadaki hükümetler de Kıbrıs müzakerelerinin başarıyla sonuçlanması için ellerindeki bütün etki gücünü kullanmalıdır. Ayrıca Türkiye, Ek Protokolde yer alan yükümlülüklerini yerine getirmeli ve limanlarını Kıbrıs Rum bandıralı gemilere ve uçaklara açmalıdır. Bununla birlikte AB de 2004'te verdiği sözleri tutarak Kıbrıslı Türklere uyguladığı izolasyonu kaldırmalı, AB ile doğrudan ticaret yapılmasına olanak tanınmalıdır.

5. AKP iktidarı, 2000-2005 döneminde gerçekleştirilen AB reformları sonrası hüküm süren daha açık ve daha hoşgörülü ortamın da yardımıyla, Türkiye'de uzun zamandır devam eden Kürt sorunu konusunda geçmiş bütün hükümetlere kıyasla daha fazla ilerleme sağlamıştır. Nitekim Kürt kültürü artık daha fazla hoşgörülle karşılanmaktadır, devlet bu yılın başında günde 24 saat Kürtçe yayın yapan bir televizyon kanalı açmıştır ve hükümet Dünya Bankası'nın sponsorluğunu yaptığı bir yoksullukla mücadele programı gerçekleştirmektedir. Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetimi ile muhatap olunması konusundaki eski tabular yıkılmış, böylece Türkiye'ye PKK'yla mücadelede daha gerçek bir işbirliği yapma olanağı doğmuştur. Bütün bunların olumlu gelişmeler olduğu bir gerçektir. Ancak, Türkiye'nin istikrarı için ivedilikle bundan daha fazlası yapılmalıdır. Bu tehlikeli gerginliğin ortadan kaldırılabilmesinin ve sorunun kalıcı bir biçimde kökünden çözülebilmesinin tek yolu, Kürtler'e dillerini tam olarak kullanabilme hakkının verilmesi ve kimliklerine saygı gösterilmesi yoluyla Türkiye'nin bütün vatandaşlarına gerçek bir eşitlik sağlanması ve bir yandan da güneydoğudaki ekonomik ve toplumsal sorunların giderilmesi yönündeki çabalara devam edilmesidir.

6. Türkiye'nin Hazar Denizi'nden, Orta Asya ve Orta Doğu'dan gelen enerji arzı için bir merkez rolü oynaması ülkenin jeostratejik konumunun Avrupa için ifade ettiği önemin altını çizmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa ekonomilerine sunabileceği bir potansiyel de, coğrafi, dil ve etnik bağlarına dayanan güçlü bir mevcudiyetinin bulunduğu Orta Asya'daki pazarlara kolay erişimdir. Türkiye son yıllarda izlediği yeni bölgesel politika sayesinde çoğu komşusuyla çözülmemiş ihtilafları çözüme

kavuşturabilmiş ve bölgesinde daha geniş anlamda aktif olarak kriz çözme çabaları sergilemiştir. Bağımsız Türkiye Komisyonu, Türkiye'nin Avrupa'yla tam bütünleşmesinin, Avrupa'nın Orta Doğu ve Güney Kafkaslar'da tehlikeli durumlara daha fazla karışmasına yol açmayacağına, tam tersine Avrupa'nın bu bölgelerdeki sorunların çözümüne daha fazla katkıda bulunabilmesini ve iniş çıkışlarla dolu komşu bölgesine istikrarı yansıtabilmesini sağlayacağına inanmaktadır.

7. Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin uzun süredir olumsuz bir düzlemde seyretmesinin nedenleri, Osmanlı dönemindeki Ermeni katliamının mahiyetine ilişkin görüş ayrılıkları, diplomatik ilişkilerin olmaması, sınırın kapalı olması ve dolaylı olarak da Ermenistan'la Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorunudur. Türkiye'nin AB adaylığı statüsünün ve katılım müzakerelerine başlanmasının tetiklediği dinamikler sonucunda bu konuların çoğunda ilerleme sağlanmıştır. Türkiye'de samimi bir geçmişle yüzleşme süreci başlamıştır ve 1915 olayları bugün açık bir biçimde tartışılmaktadır. Ancak bu, Türk toplumunun kendisinin gerçekleştirmesi gereken bir görevdir. Dışarıdan gelecek baskılar, özellikle yabancı parlamentoların 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirme yönünde aldıkları kararlar ters tepmektedir ve bunlardan kaçınılmalıdır. İkili ilişkiler açısından ise Cumhurbaşkanı Gül'ün geçen yıl Erivan'a gerçekleştirdiği ziyaret tam normalleşmenin yolunu açmıştır. Bağımsız Türkiye Komisyonu'nun görüşüne göre, iki taraf açılan bu yolda gecikme olmadan ilerlemeli ve bu konuyla Dağlık Karabağ sorunu arasında bağlantı kurmamalıdır. Ermenistan'a uygulanan tecritin sona erdirilmesinin ve Türkiye'yle Ermenistan arasında dostane ilişkiler kurulmasının, uluslararası arabuluculuk çabalarını neredeyse yirmi yıldır boşa çıkaran bu sorunun çözümüne olumlu katkısı olacağı kesindir.

8. Son yıllarda Türk toplumunda din daha fazla önem kazanmış ve dini gelenek ve vecibelerini yerine getiren inançlı kesim daha görünür hale gelmiştir. Laik sisteme göre bu gelişme iktidardaki AKP tarafından teşvik edilmekte, "İslamlaşmanın sessiz ve derinden ilerleyişi" anlamına gelmekte ve Türkiye'de laikliğe karşı bir tehdit oluşturmaktadır. Başka kesimler ise bu durumu Türkiye'nin geçirdiği evrim sonucu ortaya çıkan daha açık bir ortamın ve geleneksel olarak daha dindar olan kırsal bölgelerden batıdaki kentlere olan yoğun göçün bir sonucu olarak görmektedir. Türklerin büyük bir çoğunluğuna göre Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşlarından birini oluşturan laik sisteme yönelik bir tehlike

söz konusu değildir ve Türkiye'deki hiçbir siyasi unsur İslami esaslara dayalı bir devlet kurulmasını savunmamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyenlerin de işaret ettiği gibi, ülkenin Avrupa'yla sağlam bir bağ kurması, Türkiye'de laikliğe en iyi korumayı sağlayacak ve Avrupadaki Müslümanlar ve genel olarak İslam dünyası için Türkiye'nin İslamın modernleşmesi yönündeki olumlu deneyiminin altı çizilmiş olacaktır.

9. Türkiye'de ibadet konusunda bireysel özgürlük teorik olarak ve uygulamada uzun zamandır teminat altındadır. Ancak, belli başlı Müslüman cemaatler dışındaki gruplar ve daha küçük ölçekli Hıristiyan kiliseler, bazıları hukuki olmak üzere bir dizi zorlukla karşı karşıyadır. Son dönemde hükümetin bu durumu iyileştirmek için aldığı bazı önlemler vardır. Ancak bu sorunların tam olarak tatmin edici bir biçimde ele alınması daha kararlı adımların atılmasını gerektirmektedir.

10. Türkiye ekonomisi özellikle son dönemdeki finansal krizde önemli ölçüde dayanıklılık sergilemiştir. Kısmen 2000-2001 yıllarında ülke içinde yaşanan finansal kriz döneminde bankacılık sisteminin yaşadığı sarsıntı, kısmen de üyelik sürecinin belirleyici olduğu yapısal dönüşümler ve katı IMF programı sayesinde hiç bir Türk bankası kriz dolayısıyla batmamıştır. 2008 yılına kadar Türkiye ekonomisi ortalama %7 oranında büyümüş, kayda değer bir bölümü Avrupalı banka ve işletmelerden olmak üzere daha önce görülmemeyen düzeyde yabancı yatırım çekmiştir. Diğer yandan, bölgeler arası dengesizlikler, büyük bir tarım sektörünün mevcudiyeti ve yüksek işsizlik oranı ciddi boyutta endişe verici konulardır.

11. Bağımsız Türkiye Komisyonu, Türkiye'nin Avrupa ile olan uyum sürecinin ve dönüşümünü tamamlamış bir Türkiye'nin AB üyeliğinin hem ülke hem de Avrupa Birliği için pek çok büyük faydayı beraberinde getireceği kanısındadır. Türkiye'nin son on yılda her alanda gerçekleştirdiği çarpıcı ilerlemenin ülkenin AB adayı statüsüyle ve katılım süreciyle bağlantılı olduğu açıktır. Türkiye, dönüşümünü devam ettirebilmek için Avrupa yönelimini korumalıdır. Müzakere sürecinin sonucunu ve hedeflenen amaca ulaşıp ulaşılmayacağını kimse tahmin edemez. Ancak, Türkiye'ye adil biçimde bir şans tanınması AB'nin inanırlılığı açısından önemlidir, kendi çıkarlarına uygundur ve bütün aday ülkelere borçlu olduğu adaletin de gereğidir.

Bağımsız Türkiye Komisyonu 2004 Raporu Sonuç Bölümü

1. Bağımsız Türkiye Komisyonu, Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirir getirmez Türkiye ile katılım müzakerelerine başlanması gerektiği görüşündedir. Bu konudaki gecikmeler, Avrupa Birliği'nin inandırılığını zedeleyecek ve genel kabul gören 'pacta sunt servanda' ("ahde vefa") ilkesinin ihlali olarak değerlendirilecektir. Öte yandan Türkiye de, siyasi kriterleri yerine getirmenin meclis tarafından geçirilen tüm mevzuatın uygulanması anlamına geldiğini kabul etmelidir. Katılım kriterleri tüm aday ülkelere eşit şekilde uygulanır ve adayın durumuna göre kestirme yollar oluşturulamaz. Aynı şekilde, hiç bir aday ülkenin diğerlerine kıyasla daha sıkı koşullara tabi tutulmaması da adaletin gereğidir. Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum düzeyinin, katılım müzakerelerine başlama tavsiyesinde bulunmak için gerekli kritik kütleyle erişip erişmediğine Avrupa Komisyonu karar verecektir.

2. Türkiye'nin Avrupalılığına gelince, Türkiye kültürü ve tarihi Avrupa'yla içiçe geçmiş Avrasyalı bir ülkedir; Batıya yönelimi onlarca yıldır Avrupa devletleri tarafından kabul edilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin konumu, Avrupa Birliği'nin Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki komşularından temelden farklıdır. Dolayısıyla, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği, Birlik'in bu ülkelerle ilişkileri için ille de bir model oluşturmayacaktır. Türkiye'nin Avrupa bütünleşme sürecine katılmasına karşı itirazların, 1959'da Türkiye ilk kez başvuruda bulunduğu, 1987'de ikinci kez başvuruda bulunduğu ya da 1999'da adaylık statüsü verilmeden önce dile getirilmiş olması gerekirdi. Hiç bir hükümet, 2002 yılında Kopenhag Zirvesi'nin katılım müzakereleri ile ilgili sonuç belgesi dahil, bu kararların için tüm boyutuna vakıf olunmadan alındığını iddia edemez.

3. Avrupa Birliği Konseyi'nin Aralık'ta alacağı karar, Türkiye'nin üyeliği ile ilgili değildir, Türkiye'yle katılım müzakerelerini başlatmaya yöneliktir. Müzakerelerin süresi ve sonucu, özellikle ekonomik kriterler ve topluluk müktesebatı konularında kaydedilecek ilerlemeye bağlı olacaktır. Türkiye gibi büyük ve karmaşık bir ülkenin yaşadığı sorunlar ve on yeni üyenin katılımı sonrası Birlik'in konsolidasyon gereksinimi nedeniyle bu sürecin uzun zaman alması beklenmektedir. Bu süre, her iki tarafa da en ivedi sorunları ele almaları ve Türkiye'nin katılımının doğurabileceği olumsuz etkileri azaltmaları için fırsat verecektir. Başka bir deyişle, nihai karar anı geldiğinde hem Türkiye hem de Avrupa Birliği derinden değişmiş olacaktır.

4. Türkiye'nin katılımı gerek Türkiye'ye gerekse Avrupa Birliği'ne önemli faydalar sağlayacaktır. Birlik açısından bakıldığında Türkiye'nin Balkanların, geniş Orta Doğu'nun, Güney Kafkasların, Orta Asya ve ötesinin kesişme noktasındaki eşsiz jeostratejik konumu; Avrupa'nın enerji kaynaklarının güvenliği açısından önemi ve siyasi, ekonomik ve askeri ağırlığı büyük değerler olacaktır. Ayrıca, Avrupa Birliği'ne sıkı sıkıya bağlanmış büyük bir Müslüman ülke olarak Türkiye, Avrupa'nın İslam dünyası ile olan ilişkilerinde önemli bir rol oynayabilir. Türkiye açısından bakıldığında Avrupa Birliği'ne katılım, ülkenin yüzyıllık Batı yöneliminin doğru olduğunun ve nihayet Avrupa tarafından kabul edildiğinin gerçek teyidi olacaktır. AB üyeliği, ülkenin modern demokratik bir topluma dönüşümünün artık geri çevrilemez olmasını sağlayacak ve Türkiye'nin zengin beşeri ve ekonomik kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmesine imkan tanıyacaktır. Türkiye'nin katılım sürecinde bir aksama sadece her iki taraf için önemli fırsatların kaybedilmesine yol açmakla kalmayacak, aynı zamanda Birlik'in kapısının eşiğinde yer alan Türkiye'de siyasi çalkantı ve istikrarsızlıklara yol açacak ciddi bir kimlik krizine neden olabilecektir.

5. Büyüklüğü ve özel niteliklerine rağmen ve üyeliğiyle Birlik'in heterojenliğini hiç tartışmasız artıracak olsa da Türkiye'nin, AB ve kurumlarının işlevlerini temelden değiştirmesi pek olası değildir. Türkiye'nin girişi, bütünleşme sürecinin geleceği ile ilgili mevcut fikir ayrılıklarını derinleştirebilir ama tartışmanın içeriğinde niteliksel bir sapmaya neden olmaz. Avrupa Birliği'ndeki karar alma sürecinin sürekli değişen ittifaklara dayandığı ve üye devletlerin siyasi etkilerinin büyüklükleri ve demografik

ağırlıkları kadar ekonomik güçlerine de bağlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye'nin üyeliğinin maliyetlerine gelince, Türkiye büyük olasılıkla uzun yıllar Avrupa Birliği'nin mali yardımına ihtiyaç duyacaktır. Türkiye'ye ne kadar para aktarılacağı, AB'nin mali politikalarına ve katılım anında Türkiye'deki ekonomik duruma bağlı olacaktır. Türkiye'yle imzalanacak katılım anlaşmasının onaylanması, kamuoyundaki itirazlar sürececek olur ve hükümet politikalarıyla halkın görüş farklılığı devam ederse, bazı Avrupa devletlerinde önemli sorun yaratabilir. Bu konu, ilgili hükümetler, Türkiye ve Avrupa Komisyonu tarafından ortak çabayla ele alınmalıdır. Türkiye'nin farklı dini ve kültürel geleneklere sahip olmasının yarattığı korkuya ve kökten dinci Müslüman bir ülkeye dönüşebileceği yolundaki algılamalara karşı verilebilecek en iyi yanıt, halen devam eden dönüşüm sürecinin sürdürülmesi ve Türkiye'nin uzun geçmişe dayanan laik siyasi sisteminin, ülkenin Avrupa demokrasiler birliğine sınımsız cıpalanması suretiyle korunmasıdır.

6. Türk Hükümeti'nin bugüne kadar görülmemiş reform çabaları ve Türk kamuoyunun AB üyeliğine verdiği önemli destek, yaşanan köklü hukuki, siyasal ve toplumsal dönüşümün Türkiye açısından ne kadar kapsamlı bir iş olduğunu unutturmamalıdır. Bu tür büyük değişikliklere Türk toplumunun pek çok kesiminden zaman içinde gelebilecek direncin azımsanması hata olur. Reform sürecinin sürdürülmesi, büyük oranda Türkiye'nin katılım sürecinin getirdiği ivmenin korunmasına bağlı olacaktır.

7. Türkiye ekonomisi uzun yıllardır makroekonomik istikrarsızlık ve yapısal eksikliklerle boğuşmuştur. Bunların çoğu bugün de devam etmektedir. Ancak 2001 krizi, Türk ekonomisinin dayanıklılığını göstermiş; ekonomi çabuk toparlanmış, kurumsal ve düzenleyici çerçeveler kapsamlı reformdan geçirilmiştir. Artık hayati olan nokta, Türk Hükümeti'nin, Uluslararası Para Fonu ve Avrupa Birliği ile işbirliği halinde ekonomik reform sürecini sürdürmesidir. Ülkenin büyüklüğü, coğrafi konumu, genç ve dinamik işgücü dikkate alındığında, Türkiye'nin ekonomik potansiyeli tartışılmazdır. Aynı şekilde AB üyeliği de, istikrarlı bir sistemle sıkı bağlar kurmak suretiyle Türk ekonomisine çok faydalı olacaktır. Katılım müzakerelerinin başlaması bile, Türkiye'nin ekonomik istikrarına duyulan güveni önemli ölçüde artıracaktır.

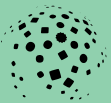
8. Bazı ülkelerde endişe yaratan Türkiye kaynaklı göç baskısı, Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki ekonomik ve demografik

gelişmeler dahil, birden fazla faktöre bağlı olacaktır. Serbest iş gücü dolaşımı büyük olasılıkla ancak uzun bir geçiş döneminden sonra uygulanacağından, hükümetler Türkiye'nin katılımını izleyen yıllarda da göç konusunda kontrolü ellerinde tutacaklardır. Önceki katılım turlarından edinilen tecrübe ışığında, özellikle azalan ve yaşlanmakta olan nüfus nedeniyle pek çok Avrupa ülkesinde ciddi işgücü açıklarının yaşanacağı ve dolayısıyla mevcut avantajlarıyla sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülmesi için göçün hayati önem taşıyacağı bir dönemde, Türkiye'den gelecek göç hareketinin nispeten mütevazı kalması beklenmektedir.

9. Türkiye'nin AB üyeliği için uygunluğu geçmiş yıllarda pek çok kez teyit edilmiştir. Gerekli koşulları yerine getirdiği takdirde, Birlik tarafından kabul edilmeyi beklemek Türkiye'nin her açıdan hakkıdır. Dolayısıyla Bağımsız Türkiye Komisyonu, Avrupa Birliği'nin bu konuyu değerlendirirken Türkiye'ye gerekli saygı, adalet ve ihtimamı gösterecek şekilde davranması gerektiğine inanmaktadır

Yıllardır durma noktasında olan Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinde yavaş yavaş yeni bir başlangıcın işaretleri görölüyor. Aynı zamanda Türkiye derin çalkantılar yaşıyor, Avrupa krizin etkisini üzerinden çok yavaş atıyor ve komşu bölgeler çok kapsamlı bir kriz ve dönüşümden geçiyor. Bu bağlamda Türkiye ile Avrupa Birliği arasında inandırıcı bir katılım sürecinin yeniden harekete geçirilmesi mümkündür ve her iki tarafın da yararına olacaktır.

Bağımsız Türkiye Komisyonu, bazı saygın Avrupalı siyasetçiler tarafından Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin öne çıkan boyutlarını incelemek üzere oluşturulmuştur. "Komisyonun Avrupa'da Türkiye: Bir Sözden Fazlası mı?" başlıklı ilk raporu Eylül 2004'te; "Avrupa'da Türkiye: Kısır Döngüyü Kırma" başlıklı ikinci raporu Eylül 2009'da yayınlanmıştır.

AÇIK
TOPLUM
VAKFI

Bağımsız Türkiye Komisyonu Açık Toplum Vakfı'na bu rapora verdikleri destekten dolayı teşekkür eder.